

nummer 4/1982

**Politie en
Stress**

W

wetenschappelijk

O

onderzoek - en

D

documentatie

C

centrum

Justitiële verkenningen

Inhoud

Blz.	
3	Voorwoord
5	drs. A. Slothouwer Stress en stress-reductie bij de politie; <i>een inleidend artikel</i>
30	M. J. Davidson en A. Veno Stress bij de politie in Australië: een hedendaags perspectief
38	G. W. Singleton en J. Teahan Gevolgen van stress in het politiewerk
44	M. J. C. Hageman Stress bij politiefunctionarissen en de invloed daarvan op hun huwelijksrelatie
55	R. W. Novaco Stress-inoculatie bij de opleiding van politiefunctionarissen als middel om woede-gevoelens onder controle te houden
66	Literatuuroverzicht
66	Algemeen
69	Strafrecht en strafrechtspleging
75	Criminologie
85	Gevangeniswezen
86	Psychiatrische zorg
87	Kinderbescherming
88	Politie
91	Drugs
92	Boekwerken

Voorwoord

De wijze waarop de politie in onze maatschappij functioneert, is één van de onderwerpen waarop de laatste jaren de schijnwerpers zijn gericht. Slechts zelden komen daarbij aan de orde, de gevoelens en het welbevinden van de politieman/vrouw zelf.

Welke zijn de spanningsvelden in het politiewerk? In hoeverre beïnvloeden deze de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de politieman/vrouw?

Deze en andere vragen komen in dit themanummer van Justitiële Verkenningen 'politie en stress' aan de orde.

3 Het inleidend artikel van Drs. A. Slothouwer geeft een overzicht van onderzoekgegevens (in hoofdzaak Amerikaanse) over oorzaken en gevolgen van politie-stress. Verder wordt aandacht gegeven aan mogelijke maatregelen met behulp waarvan nadelige gevolgen voorkomen of gereduceerd kunnen worden.

Naast het inleidend artikel zijn drie artikelen in bewerkte vorm opgenomen alsmede een korte weergave van een Amerikaans proefschrift. Een Australisch artikel van Davidson en Veno vergelijkt, aan de hand van literatuur, de rol van de politie in Engeland, de Verenigde Staten en Australië. Evenals bij de Amerikaanse politie, zou er bij de politie in Australië sprake zijn van toenemende stress. Gepleit wordt voor meer onderzoek.

Singleton en Teahan doen verslag van een onderzoek naar het verband tussen geweldservaringen en stress-verschijnselen. De conclusie van dit (beperkte) onderzoek geeft aan dat geweldservaringen vooral effecten hebben op de relaties met anderen, met name het gezin. Het proefschrift van Hageman is toegespitst op de vraag hoe stress bij de politie, inwerkt op huwelijksrelaties. Uit haar onderzoek blijkt dat de spanningen die het werken bij de politie met zich meebrengt, de huwelijksrelatie, met name zoals die beleefd wordt door de echtgenotes, niet onberoerd laat.

Het themanummer wordt afgesloten met een bijdrage van Novaco, waarin een trainingsprogramma wordt beschreven ter voorkoming van stress.

Stress en stress-reductie bij de politie

door drs. A. Slothouwer*

- 5 Afgezien van enkele eerdere publikaties, heeft de belangstelling voor het onderwerp stress bij de politie zich pas ontwikkeld na de publikaties van Kroes et.al. in 1974 (Kroes, Margolis, Hurrell, 1974; Kroes, Hurrell, Margolis, 1974) waarin op basis van interviews een aantal stresserende factoren in het werk van de politie worden beschreven. Na 1974 is de ontwikkeling in Amerika echter explosief. Illustratief is de oprichting van de International Law enforcement Stress Association (de ILESA) die met een eigen tijdschrift 'Police Stress' naar buiten treedt en daarin zoveel mogelijk alle betrokkenen over hun persoonlijke ervaringen en opvattingen aan het woord laat; politiemensen, maar ook hun echtgenoten of echtgenotes, geestelijken, sportinstructeurs, wetenschappelijke deskundigen e.a. De onderwerpen variëren van dieet- en trainingsadviezen tot alcoholisme en zelfmoord.
- De meeste artikelen in dit en andere bladen typeren de politie als een beroep waar het stressrisico, en daarmee de kans op hart- of vaatziekten, maag- en darmaandoeningen, huwelijksmoeilijkheden, suicide en emotionele problemen, hoger is dan in welk ander beroep ook. Uitgangspunt van de ILESA is de stelling 'Stress kills more officers throughout the world than do criminals'. Alleen al met het oog op het kostenaspect dient stress-reductie een hoge prioriteit gegeven te worden (Swanton, 1979).
- De hoofdpunten waar het bij het onderwerp 'stress bij de politie' om gaat kunnen samengevat worden in de volgende drie vragen:

* De auteur is als onderzoeker werkzaam bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

- 1) welke aspecten van het politiewerk zijn emotioneel belastend.
- 2) in hoeverre hebben deze een negatieve invloed op het lichamelijk en geestelijk welzijn en het functioneren van de individuele politie-ambtenaar.
- 3) welke maatregelen kunnen worden genomen ter vermindering of voorkoming van eventuele nadelige effecten.

In dit inleidend artikel zullen een aantal aspecten van elk van deze vragen worden belicht aan de hand van de beschikbare literatuurgegevens. Aangezien de belangstelling voor het stressgebeuren bij de politie bijna uitsluitend van Amerikaanse zijde is gekomen, zullen dit hoofdzakelijk publikaties over de politie in dat gebied zijn.

6 Voor wat betreft de politie in Nederland zijn tot nu toe alleen enkele opiniërende artikelen verschenen waarin het stressprobleem onderkend wordt en onderstreept (Aartsma en Huizing 1979, Cortie 1981a, 1981b, Slikker 1978).¹ Een situatie die overigens niet indicatief is voor het stress-onderzoek in Nederland in zijn algemeenheid waar de belangstelling voor het stressthema groeiend is. Enkele beroepsgroepen waar empirisch onderzoek naar wordt of is gedaan zijn bijvoorbeeld: personeelsfunctionarissen, leidinggevendenden in de verpleging, veeboeren, werkende gehuwde vrouwen, kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, tuinders en buschauffeurs (zie ook Winnubst, 1979a).

Psychosociale stress, een theoretische inleiding
 Het begrip stress heeft in meerdere wetenschappen een plaats, bijvoorbeeld in de biologie, sociologie, psychologie en culturele anthropologie. De betekenis verschilt daarbij van discipline tot discipline. Ook binnen één vakgebied

¹ Overigens zij gewezen op de volgende publikaties die binnenkort te verwachten zijn:

Sanders, A. F. — Stressbronnen in politiewerk. Scriptie N. P. A.

Schilt, H. — De verwerking van geweld. Scriptie N. P. A.

Vlek, G. J. C. K. — Zeg eens eerlijk, denk jij dat je het aankunt. Werkdruk in de algemene politieursveillance. Ministerie van Binnenlandse Zaken.

is de betekenis niet steeds dezelfde. Zo kennen bijvoorbeeld zowel de sociologie als de psychologie verschillende stress-theorieën. Allereerst wordt daarom een korte theoretische uiteenzetting gegeven, waarin de hoofdlijnen worden geschetst van enkele theorieën die als basis hebben gediend voor de ontwikkelingen met betrekking tot het onderwerp 'stress bij de politie'.

De geschiedenis van het onderzoek naar stress¹ begint in 1936. In dat jaar deed Selye, een endocrinoloog, een reeks proeven met een naar hij dacht nieuw hormoon. Bij behandeling van proefdieren met deze stof vond hij steeds eenzelfde reeks chemische en fysiologische reacties. Verder onderzoek met andere stoffen bracht echter aan het licht dat de reacties die naar hij aannam typerend voor 'zijn hormoon' waren ook door die andere stoffen werden veroorzaakt.

7

Deze, op zich ontmoedigende, waarnemingen brachten Selye tot het inzicht dat er sprake moest zijn van een algemeen reactiepatroon, waarmee het organisme zich tegen schadelijke invloeden beschermt. Dit algemene reactiepatroon, waarbij o.a. de ademhaling sneller wordt, de bloeddruk oploopt en meer adrenaline in het bloed komt, gaf Selye de naam 'stress'. Wanneer de normale situatie niet heronden wordt, ontstaan bij voortdurende van de stresserende invloeden (stressoren), aanpassingsziekten. Ook een durende overmatige tegenreactie kan tot ziekte leiden. Dit is bijvoorbeeld bij een allergie het geval.

In de onderzoekssituatie van Selye ging het met name om fysiologische reacties van het organisme na feitelijk contact met een schadelijke stof. De ervaringen in de Tweede Wereldoorlog maakten duidelijk dat ook door psychologische invloeden stressreacties kunnen optreden. Gevechtspiloten, soldaten die terugkwamen van het front, burgers die van nabij bombardementen hadden meegemaakt en anderen die onder levensbedreigende omstandigheden hadden verkeerd, hadden relatief veel

¹ Voor een meer uitgebreide bespreking van deze theorieën wordt verwezen naar: Kleber, R. Over het begrip stress. Een literatuurstudie. (intern rapport) Nijmegen: Psychol. lab. Katholieke Universiteit, 1977.

klachten, zowel over fysische als psychische stoornissen.

Verdere theoretische uitdieping vanuit het psychologische perspectief is voor een belangrijk deel het werk van Lazarus. Deze pionier startte rond 1950 een reeks experimenten die van grote betekenis zijn geweest. In de opvatting van Lazarus is een stresssituatie een situatie waarin het individu zich bedreigd voelt. Fysiologisch ligt de reactie op deze dreiging in grote lijnen vast. Het lichaam reageert met verhoging van de bloeddruk, toename van de ademhalingsfrequentie en andere reacties uit het algemene door Selye beschreven patroon. De emotionele en gedragsmatige reacties verschillen, volgens Lazarus, echter van persoon tot persoon en in de tijd. Verschillen ontstaan in de eerste plaats doordat een situatie niet steeds voor iedereen een bedreiging is. Een plotselinge ontmoeting met een politieagent, om in de politiesfeer te blijven, is soms een bedreiging, soms ook, afhankelijk van de omstandigheden, het einde daarvan. Verder ontstaan verschillen doordat niet iedereen op dezelfde wijze op een dreiging reageert. Lazarus geeft aan dat er in grote lijnen twee mogelijkheden zijn. Een reactie kan ofwel het gevoel van dreiging opheffen ofwel de omgeving minder bedreigend maken. Binnen deze hoofdmogelijkheden heeft het individu tal van keuzes. Alcoholgebruik, verstrooiende bezigheden of de feiten in gedachte anders voorstellen kunnen alle het negatieve gevoel van bedreiging opheffen. Voorbeelden van omgevingsgerichte handelingen zijn agressie en vermindering. Stress dient zich in de werksituatie vaak aan als een weinig intensieve maar durende invloed, die door de betrokkenen eigenlijk niet als stresssituatie wordt onderkend. Met de theorie van Lazarus, waar pas van stress wordt gesproken als de dreiging wordt waargenomen, laten deze stressoren zich minder goed analyseren. Een model specifiek voor onderzoek in werksituaties is het Michigan- of stress-strain-illnessmodel ontwikkeld door o.a. French, Kahn, Caplan en Quinn, vanuit het instituut voor sociaal onderzoek in Michigan. Volgens dit model zijn stressproblemen terug te leiden tot situaties (stressoren) waarin de aanpassingsmogelijkheden van het individu worden overschreden. Dit is bijvoor-

beeld het geval wanneer de eisen die de omgeving stelt, de mogelijkheden van het individu te boven gaan of wanneer de omgeving het individu onvoldoende mogelijkheden tot behoeftebevrediging biedt. De aanwezigheid van aanpassingsproblemen, aangeduid als 'person environmentfit' of P-E. Fit, blijkt zowel wanneer het om objectieve discrepanties gaat als om discrepanties die alleen in de waarneming van het individu bestaan, uit psychologische reacties (angst, onzekerheid, verlies van zelfwaardering, onvrede met het werk of met de werksituatie enz.), fysiologische reacties (bijvoorbeeld bloeddrukverhoging) en gedragingen zoals veel roken, doktersbezoek, alcoholgebruik. Deze stress-uitingen worden in dit model strains genoemd. Aangenomen wordt dat strains op langere termijn o.a. leiden tot ziekte.

Twee belangrijke factoren in dit model zijn verder:

9

1) de persoonlijkheid en

2) de sociale omgeving.

Beide bepalen mede de mate waarin stressoren tot strains en ziekte leiden.

Een persoonsvariabele waaraan bijzonder belang wordt toegekend is de A/B typologie.

Rosenman en Friedman, die deze typologie ontwierpen, werden min of meer toevallig op het spoor gezet door een meubelmaker, die in het ziekenhuis waar Rosenman als cardioloog werkzaam was, de stof van de stoelen in de wachtkamers herstelde (Appels, 1981). Deze meubelmaker verbaasde zich erover dat in de wachtkamer van cardiologie niet, zoals in de andere wachtkamers, de rugleuning en het zitvlak van de stoelen versleten was, maar alleen het puntje van de zitting. Aanvankelijk dacht hij op een afdeling voor rugpatiënten terecht te zijn gekomen en vroeg de cardiologen hoe dit zo kwam. Rosenman en Friedman gingen, hierdoor geattendeerd, op het gedrag van hun patiënten letten en ontdekten een typerend patroon van gedragingen waaraan ze de naam type A-gedrag gaven. Degenen die dit gedrag niet toonden werden type B genoemd. Type A-gedrag is in het algemeen gekenmerkt door een agressieve levensstijl en een grote toewijding aan het werk. Types A zijn ambitieus, maar vooral ook ongeduldig en

steeds gehaast om in een zo kort mogelijke tijd zo veel mogelijk te presteren. Aangetoond is dat dergelijk gedrag het risico op een hoge bloeddruk en hartklachten verhoogt. Steun van anderen heeft volgens het Michigan-model een remmend effect op het optreden van ziekten. Steun in de vorm van hechte relaties met gezinsleden, verwanten, vrienden, bekenden en van collega's of chefs maakt de kans kleiner dat stress tot ziekte leidt. In de opzet van dit artikel past geen uitgebreide theoretische verhandeling. Voor meer theoretische beschouwingen verwijzen we naar b.v. Kleber 1977, 1982, en we besluiten deze inleiding met enkele definities. In het volgende gebruiken we 'stress', om aan te geven dat er sprake is van een afstemmingsprobleem tussen het individu enerzijds en de werkomgeving anderzijds. Verder wordt onderscheid gemaakt tussen stressoren, strains, lange-termijneffecten en adaptieve reacties.

10

'Stressoren' zijn elementen in de omgeving (eisen of voorzieningen) waardoor de aanpassingsmogelijkheden van het individu worden overschreden. 'Strains' zijn reacties van het individu die op de aanwezigheid van een stress-situatie wijzen en die, op langere termijn, resulteren in durende negatieve gevolgen zoals ziekte (*lange-termijneffecten*). Onder *adaptieve reacties* tenslotte verstaan we gedragingen van het individu die het stressprobleem oplossen of zodanig verminderen dat negatieve gevolgen worden voorkomen.

Stress bij de politie

Uit de voorgaande theoretische inleiding mag duidelijk geworden zijn, dat stress een complex gebeuren is, waarin tal van factoren in onderlinge beïnvloeding een rol spelen. Elementen in het werk en de werkomgeving, de persoon met zijn ervaring, capaciteiten en behoeften, de wijze waarop gereageerd wordt op de stress en de sociale omgeving bepalen gezamenlijk het verloop en uiteindelijk gevolg. De literatuur met betrekking tot stress bij de politie doet deze theoretische complexiteit weinig recht. De interesse gaat meestal slechts naar twee factoren: de stressoren in het werk en de gevolgen op lange termijn. Deze beperking in de literatuur is in het navolgende terug

te vinden. Achtereenvolgens bespreken we in deze paragraaf, stressoren en lange-termijneffecten. We besluiten dit onderdeel met een korte bespreking van adaptieve reacties.

Stressoren

Een bloemlezing uit de stresserende invloeden waaraan de politiemann in zijn werk blootstaat, levert de volgende lijst: wisselende diensten, te veel werk, verveling, fysiek gevaar, onvoldoende of niet betrouwbare uitrusting, tijdverlies bij de gerechtelijke afhandeling, frustratie door te lichte straffen en door de bejegening in de rechtszaal, verantwoordelijkheid voor de veiligheid en het leven van anderen, het vele schrijfwerk, onvoldoende ondersteuning en rugdekking van de leiding, rolconflicten, rolambigüiteit, het salaris, beperkte promotiemogelijkheden, de hiërarchische structuur van de organisatie, de beoordelingsprocedure, de relatie met het publiek en onvrede met het gebrek aan belangstelling en de beslissingen van de instanties die het beleid ten aanzien van de politie bepalen. Deze lijst is verre van volledig. In totaal zijn minstens 53 stresserende factoren genoemd (Terry, 1981).

11

In het kader van dit artikel beperken we ons tot twee stressoren, gekozen als voorbeelden van twee tegengestelde vormen.

De eerste, *rolproblemen* (1), is een voorbeeld van een minder intensieve invloed, die langdurend inwerkt. Het effect van de tweede, *levensbedreigend gevaar* (2), vaak beschouwd als typerend voor het politiewerk, is veeleer gebaseerd op een korte, intensieve inwerking.

1. Rolproblemen

Rolproblemen is een verzamelnaam voor stresserende invloeden die samenhangen met de rol (functie) die een werknemer in een organisatie heeft en de aan die positie gekoppelde verwachtingen. Meestal worden drie soorten problemen onderscheiden nl. rolconflicten, over- en onderbelasting en rolambigüiteit.

Van *rolconflicten* wordt gesproken wanneer een functie tegenstrijdige elementen bevat. Dergelijke conflicten doen zich bijvoorbeeld voor als er verschillende, strijdige opvattingen of verwachtingen bestaan over de wijze waarop

de functie vervuld dient te worden (intra-, of binnenrolconflicten), of wanneer de verplichtingen van het werk botsen met andere verplichtingen die de betrokkene heeft bijvoorbeeld als echtgeno(o)t(e), vriend(in), zoon/dochter, verenigingslid (inter-rol-, of tussenrolconflicten). Conflicten kunnen ook ontstaan doordat de inhoud van het werk strijdig is met de persoonlijke waarden en normen van de functionaris (waardenconflicten).

In de politieliteratuur is m.n. aandacht besteedt aan intra-rol- en inter-rolconflicten. Intra-rolconflicten zijn min of meer inherent aan de plaats die de politie in de maatschappij inneemt. In zijn werk moet de politieman rekening houden met de eisen die het publiek stelt, de opdrachten die hem van de zijde van de politieleiding bereiken en met de verwachtingen die het bestuur en het openbaar ministerie over de invulling van zijn taak hebben. Dat deze wensen niet steeds in elkaars verlengde liggen blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat, terwijl de aanvragen vanuit de burgerij merendeels hulp- of dienstverlening betreffen (Junger-Tas, 1978), de politie-organisatie zelf, ook door de beoordelingsprocedure die voor een deel steunt op gegevens over het aantal gemaakte processen-verbaal, m.n. de rechts- en ordehandhaving stimuleert (Slikker, 1978; Punch, 1977).

12

Onderzoek met betrekking tot rolconflicten bij de politie is gedaan door Bramlett (1970) en Hageman (1978). Bramlett's onderzoek vond plaats bij de recherche van een grote stad in de V.S. Door middel van interviews bepaalde hij in hoeverre de rechercheurs strijdigheden zagen in de verwachtingen van de plaatselijke rechters en politieleiding. Aangetoond werd dat naarmate meer tegenstelling werd gezien de ervaren strain sterker was. Eveneens werd geconstateerd dat rolstrain een negatieve invloed op de effectiviteit als politieman had. Effectiviteit werd daarbij bepaald aan de hand van de verhouding tussen het aantal geseponeerde en vervolgde zaken. Een minder gelukkig gekozen criterium, aangezien niet alleen de kwaliteit van het politiewerk bepalend is voor het al dan niet seponeren.

Hageman (1978) onderzocht zowel intra- als inter-rolconflicten. (Een bewerking van deze

publikatie is elders in dit nummer te vinden). Doel van het onderzoek was m.n. na te gaan of gehuwde agenten, meer conflicten hebben bij het uitoefenen van hun beroep dan ongehuwden en of er verschillen bestaan tussen meer en minder ervaren politiemensen. Significante verschillen op een score waarin het totaal aan conflictbeleving werd uitgedrukt, konden in geen van beide gevallen worden aangetoond. Wel verandert de mate waarin verwachtingsdiscrepancies conflict oproepen. Zo geeft bijvoorbeeld bij gehuwden de opvatting dat je als politiemans 24 uur per dag inzetbaar moet zijn meer aanleiding tot conflict dan bij ongehuwden. Verder geven de onderzoeksresultaten de indruk dat het politiewerk in een grote stad meer rolconflicten geeft dan op het platteland. Een kant van het politiewerk waar m.n. waardenconflicten kunnen ontstaan is het geweldsgebruik. Geweldsmiddelen benemen degene die het geweld ondergaat de vrijheid zelf zijn gedrag te bepalen en vormen een aantasting van de menselijke waardigheid (Cortie, 1981). Het is duidelijk dat hier de persoonlijke overtuiging van de politiemans in het geding is en dat het toebrengen van letsel of het nemen van een leven ernstige gewetensconflicten kan oproepen. Gegevens over de mate waarin dergelijke conflicten zich bij de politie voordoen zijn niet voorhanden. In een enquête bij ME-ers (Nuyten-Edelbroek, 1981) werd gevonden dat bij het merendeel van de geënquêteerden de waarden-oriëntatie in het algemeen niet in strijd is met de aard van het politiewerk. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat het aantal ernstige gevallen beperkt zal zijn. Een mening die ook door Cortie (1981a) wordt voorgestaan.

Overbelasting ontstaat ofwel doordat het werkaanbod te groot ofwel doordat het werk te moeilijk is. In beide gevallen is tijdnoed het gevolg. Gezien de regelmaat waarmee vanuit de politie-organisatie op personeelsgebrek wordt gewezen kan gezegd worden dat het hier om een algemeen probleem gaat. Waartoe overbelasting kan leiden moge blijken uit de beschrijving die Punch (1977) geeft van de situatie op het bureau Warmoesstraat in Amsterdam. Overdag snelt de surveillant op de wenken van het publiek van het ene inci-

dent naar het andere. Ernstige incidenten worden soms genegeerd, eenvoudig omdat er geen personeel beschikbaar is. Tijd voor preventie is er niet. 's Nachts is een ongeloofwaardig handjevol mensen aanwezig die eveneens alleen een reactieve functie kunnen uitoefenen. Op het bureau zelf zitten de rechercheurs, bijna aan de schrijfmachine vastgeketend. Ze staan een nooit aflatende stroom slachtoffers te woord die een verklaring komen afleggen. De rechercheurs weten dat de kans dat de slachtoffers ooit hun portefeuille, koffer of cassette recorder zullen terugzien praktisch nihil is.

14

Verondersteld mag worden dat een situatie als deze, waarbij taken niet meer of gebrekkig worden uitgevoerd tot frustraties en demotivatie leidt. Volgens Punch worden politiemannen die te lang op dit bureau dienst doen opstandig en rancuneus. Het optreden en het gevoelsleven verharden, werk en privéleven worden strikt gescheiden. Bij de surveillance constateerde Punch verschuivingen in het werk, waarbij de criminaliteit als hoogste prioriteit wordt beschouwd. Kwantitatieve gegevens over de relatie tussen overbelasting en stressreacties geven de observaties van Punch echter niet.

De situatie aan de Warmoesstraat in Amsterdam is niet tekenend voor de situatie bij de Nederlandse politie in het algemeen. In een onderzoek, waarbij meerdere korpsen waren betrokken, zowel uit grote als kleinere steden, constateerde Junger-Tas (1978) dat slechts een derde van de tijd die aan preventieve surveillance wordt besteed, gevuld is met incidenten.

Ook het tegengestelde van overbelasting, *onderbelasting* kan stress veroorzaken. De stresserende invloed van inactiviteit en verveling wordt geïllustreerd in een uitgebreid observatie-onderzoek bij surveillanten (Cruse en Rubin, 1973a, 1973b). Een dienst met weinig incidenten en contacten met burgers deed de vermoeidheid sterk toenemen. Meer zelfs dan een dienst waarin veel te doen was. Inactiviteit bleek dus vermoeiender dan activiteit. Tenzij er bijzonder weinig is te doen resulteerde inactiviteit echter niet in een kwalitatieve daling van de prestatie. Kroes (1976) noteert verder

dat verveling soms bestreden wordt met marginale activiteiten zoals hard rijden, nodeloos hard optreden en zinloze aanhoudingen.

Rolambiguïteit, onduidelijkheid over wat er gedaan moet worden en hoe, is bij andere beroepsgroepen als een van de belangrijkste stressfactoren naar voren gekomen. (Winnubst 1979b, Dijkhuizen 1980). Bij de politie is dit echter (nog) niet aangetoond. Wel zijn er aanwijzingen voor de stresserende invloed van rolonduidelijkheid. Aldag en Brief (1978) onderzochten het gecombineerde effect van rolconflicten en rolambiguïteit en vonden dat als gevolg van deze stressoren de motivatie daalt, evenals de betrokkenheid bij het werk en de satisfactie met het werk en de werksituatie.

Onzekerheid komt vaak ook naar buiten in de vorm van klachten over de onduidelijkheid van beleidslijnen en begeleiding door de chef. Rolambiguïteit in deze zin is geïdentificeerd in tal van onderzoeken (Kroes, Margolis, Hurrell, 1974; Somodevilla, Baker, Hill, Thomas, 1970; Eisenberg, 1975; Davidson en Veno, 1978b; Stratton, 1978ab; Nuyten-Edelbroek, 1981).

15

2. *Levensbedreigend gevaar*

Een tweede stressor, naast rolproblemen, is de specifieke omstandigheid dat de politieman bij zijn werk vaak onverwachts en onvoorzien, in levensgevaarlijke situaties terechtkomt. Voor zover feitelijke gegevens over fysiek risico verzameld zijn, wijzen deze echter op een relatief geringe kans gewond of gedood te worden bij het uitoefenen van de taak. In Amerika werd gevonden dat een agent in 10 jaar tijd gemiddeld tweemaal gewond raakt, waarbij éénmaal ziekteverlof vereist is (Terry, 1981). Ook Cruse en Rubin (1973a) komen na observatie van politie-burgercontacten tot de conclusie dat het feitelijk geweldsrisico gering is. Agressieve incidenten en gewapende burgers komen in het surveillancewerk slechts weinig voor. Ook in Nederland behoort vuurwapengebruik tegen een politieman tot de uitzonderingen (van Reenen, 1980) en geconcludeerd mag worden dat gelet op de frequentie van het geweld het politiewerk niet gevaarlijk is. Hiermee is echter niet gezegd dat het gevaar de

politie-man niet stresseert. Ook infrequent voorkomende gevaren zijn genoeg om angstig en bezorgd te blijven. In feite is oriëntatie op gevaar één van de kenmerkende elementen van de politiecultuur (van Reenen, 1980). Een politie-man beoordeelt situaties in eerste instantie naar de mate waarin ze een persoonlijke dreiging vormen. In het al eerder gerefereerde onderzoek van Cruse en Rubin (1973b) bleek dat juist de infrequente oproepen waarin een element van gevaar aanwezig was de meeste spanning opriepen. 10 tot 20% van de via de radio gegeven opdrachten leidden tot stress gerelateerde gedragsveranderingen, zoals sneller rijden, snel of veel praten, een hoge spierspanning of veronachtzaming van verkeers-tekens.

16

Opmerkelijk is dat agenten zelf deze factor in interviews of enquêtes niet noemen (Terry 1981). Hiervoor zijn in de literatuur tenminste drie mogelijke verklaringen te vinden. Kroes, Margolis en Hurrell (1974) suggereren dat agenten geweldservaringen uit hun geheugen bannen om zichzelf tegen te heftige emoties te beschermen. Terry (1981) zoekt de verklaring in een gewenningsproces. Voor politiemensen is gevaar een normaal bestanddeel van hun werk. Wat schokkend en angstaanjagend is voor een buitenstaander, ervaart een politie-man op den duur alleen nog als een technisch probleem en niet als stressfactor.

Een derde verklaring tenslotte is de aard van de politiecultuur. Politie-mensen zien zichzelf en hun werk als mannelijk en agressief. Gevoelens die in deze cultuur passen zoals wantrouwen en vijandigheid, worden makkelijker geuit dan vage lichamelijke klachten of gevoelens van depressiviteit en angst (Singleton en Teahan, 1978). (Zie blz. 38 voor een bewerking van dit artikel). Vanuit deze achtergrond is eerder te verwachten dat gevaar als spannend en opwindend wordt beschreven dan als bedreigend of angstverwekkend. Nader onderzoek zal duidelijk moeten maken in hoeverre elk van deze verklaringen geldig is.

Lange-termijneffecten

Lange-termijneffecten van een stresssituatie kunnen zich uiten in de persoon, bijvoorbeeld als ziekte, en in zijn omgeving. Ziekten, die

beschouwd worden als (mede) het gevolg van stress zijn bijvoorbeeld maag- en darmzweren, hart- en vaataandoeningen, problemen van neurotische aard, lage rugklachten, (chronische) hoofdpijn en ernstige problemen van emotionele of psychische aard. Effecten in de omgeving zijn bijvoorbeeld echtscheiding, problemen bij de kinderen of echtgeno(o)t(e) en sociale isolatie. Voorzover in het politieveld lange-termijngevolgen zijn onderzocht is dit gedaan door vergelijking van de politie met andere beroepen. Kroes (1976) kwam op grond van een dergelijk onderzoek tot de conclusie dat de politie het beroep is met de hoogste sterftkans door hartaandoening, suikerziekte of suicide. Nadere analyse van zijn gegevens maakte echter duidelijk dat er mogelijk wel verschillen zijn tussen socio-ëconomische niveaus, maar dat politiemensen even gezond zijn als anderen uit dezelfde socio-economische klasse (Terry, 1981). Ook door enquêtegegevens wordt een conclusie, als zou de politie kampen met gezondheidsproblemen, niet gesteund. De politiemans is tevreden tot zeer tevreden over zijn gezondheid (Terry, 1981). Een bijzondere plaats onder de effect-variabelen wordt ingenomen door echtscheiding en suicide. De belangstelling voor echtscheiding houdt enerzijds verband met de bevindingen van enkele onderzoekers, dat de kans op echtscheiding voor een politiemans in de V.S. ver boven het landelijk gemiddelde ligt (Kroes, Margolis, Hurrell, 1974; Reiser 1974, 1978), anderzijds met de overtuiging dat een goede huwelijksrelatie positieve invloed heeft op het functioneren als werknemer (Territo en Vetter, 1981).

De opsomming van gevaren die het huwelijk bedreigen omvat wisselende werktijden en overwerk waardoor sociale isolatie kan optreden en het contact binnen het gezin tot een minimaal niveau wordt gereduceerd, de emotionele belasting in het werk, de lage sociale status en een emotionele verharding als gevolg van de werkervaringen. Hoewel de opvatting dat politiewerk een negatieve invloed heeft op de duur van het huwelijk algemeen heeft postgevat, zijn de gegevens niet hard. Zo concludeert Terry (1981) tegen de heersende mening in dat het aantal echtscheidingen bij de politie

over het algemeen nog beneden de landelijke gemiddelden in Amerika ligt. Naast huwelijksproblemen vindt men suicide vermeld als een typisch gevolg van de stress in het politiewerk. Davidson en Veno (1978a), Terry (1981) en Lester (1978) komen na bestudering van de cijfers onafhankelijk tot de conclusie, dat hoewel het aantal suicides sterk varieert, afhankelijk van de streek of de stad, de politie tot de beroepsgroepen gerekend moet worden met de hoogste cijfers. We tekenen hierbij aan dat suicide-statistieken meestal weinig betrouwbaar zijn.

Adaptieve reacties

De wijze waarop in het dagelijks leven en werk stresssituaties worden gepareerd is pas zeer recentelijk in het stressonderzoek betrokken. Onderzoeksgegevens over de wijze waarop de politieman in zijn werk de stress onder controle probeert te houden zijn (nog) niet voorhanden. Voorzover auteurs dit onderwerp aanroeren is dat min of meer terloops en vanuit hun mening over of ervaring mét de politiewereld. Kroes (1976) noemt zo bijvoorbeeld hard rijden, onnodig ruw optreden en mensen aanhouden, methoden van de surveillant om zijn verveling te bestrijden. Om de gedachten te bepalen geven we de resultaten van een van de weinige onderzoekingen naar stressregulatie, verricht bij leidinggevende technici. In dit onderzoek vonden Burke e.a. (Kleber, 1982) een tiental methoden waarmee de stressgevolgen in deze werksituaties op een acceptabel niveau werden gehouden:

- 1) zich tijdelijk terugtrekken;
- 2) iets anders gaan doen;
- 3) zich verdiepen in activiteiten buiten het werk;
- 4) de situatie analyseren en op een andere manier aanpakken;
- 5) lichamelijke beweging nemen;
- 6) harder en langer werken;
- 7) érover praten met de echtgenote of
- 8) met anderen;
- 9) de lichamelijke conditie verbeteren;
- 10) werk en gezinsleven beter scheiden.

De meest gebruikte van deze methoden waren: praten met anderen, harder en langer werken, activiteiten buiten het werk, het probleem op

een andere manier benaderen en zich terugtrekken. Over de effectiviteit van deze methoden in het algemeen valt weinig te zeggen. Alleen het effect van steun van anderen, — in dit onderzoek naar voren gekomen in de vorm van 'praten met anderen' — is beter bekend. In uiteenlopende situaties blijkt dat stresserende invloeden min of meer geneutraliseerd worden als steun van anderen aanwezig is. Oorlogssituaties worden zowel door burgers als militairen beter doorstaan wanneer er een sterke band is met gezinsleden of medestrijders (Teichman en Frischoff, 1978; Rachman, 1978). Ook de gevolgen van levensgebeurtenissen zoals acute ernstige ziekte in het gezin zijn mede afhankelijk van de kwaliteit van de gezinsrelaties (van Eijk, 1980).

Voor wat betreft de werksituatie is met name vanuit het Michiganmodel onderzoek gedaan naar de rol van het ontvangen van steun van anderen bij het verwerken van spanningen.

19 Winnubst, Marcelissen en Kleber (1981) rapporteren uit een onderzoek bij ruim 1200 werknemers in een aantal industriële organisaties in Nederland dat ondersteuning van collega's en directe chef vooral van betekenis is bij het verwerken van overbelasting, rolconflicten en de last van veel verantwoordelijkheid. Ook Driessen (1979) komt op grond van onderzoek in de werksituatie tot de conclusie dat met name de steun van de chef en van collega's van betekenis is. Hoewel directe evidentie over vóórkomen en effectiviteit van adaptieve reacties bij de politie ontbreekt, mag op grond van de bevindingen in tal van stresserende omstandigheden worden aangenomen, dat ook bij het verwerken van de emotionele belasting in het politiewerk goede relaties en steun van anderen van belang zijn. Overigens een opvatting die ook vanuit politiekringen te beluisteren valt (Cortie, 1981, Kroes, 1976; Lewis, 1973).

Stress-reducerende maatregelen

Gezien de stelling dat de politie het beroep is met het hoogste stressniveau, behoeft het geen verwondering dat maatregelen niet zijn uitgesteld tot het stressverschijnsel theoretisch volkomen duidelijk is. In de politieliteratuur vindt men een groot aantal uiteenlopende

maatregelen gepresenteerd, voor een deel ook toegepast om stressproblemen te voorkomen of te verlichten. Weinig voorstellen zijn afkomstig uit het stressonderzoek zelf. Aangesloten wordt bij lichamelijke opvoeding, voedingsleer, meditatie, klinische psychologie en andere toepassingsgebieden van de sociale wetenschappen. Theoretisch kan onderscheid worden gemaakt tussen maatregelen die zich op het individu richten en maatregelen gericht op het collectieve niveau (groep, organisatie, maatschappelijke omgeving). Voor wat betreft deze laatste groep is door enkelen (Reiser, 1976; Kroes, 1976) gewezen op de mogelijke betekenis van veranderingen in de organisatie zoals team policing. Ingrepen in de organisatie hebben echter verder geen aandacht gekregen als stress-reductiemiddel en worden bijvoorbeeld ook niet vermeld in een recent overzicht van stresspreventie-maatregelen bij de politie (Webb en Smith, 1980). Een uitgebreide bespreking van alle mogelijke methoden gaat het bestek van dit artikel te buiten. We beperken ons tot enkele bij de politie (in Amerika) veel gepropageerde en/of toegepaste maatregelen.

Individu gerichte maatregelen

Het merendeel van de stress-reducerende maatregelen heeft betrekking op het individuele niveau. Zij zijn te onderscheiden in methoden gericht op gedragsverandering, mentaliteitsverandering, op lichamelijke ontspanning en op psychische ontspanning. Impliciet of expliciet zijn deze aspecten eigenlijk in elke techniek te onderkennen (zie ook Kleber, 1982). Meest voorkomend is begeleiding door psycholoog, agoog of andere sociale deskundige, verbonden aan de politie. Doorgaans wordt deze begeleiding aangeduid met de term 'counseling'. In principe kan iedere politiemann met problemen zich tot de counselor wenden om door middel van gesprekken tot een oplossing daarvan te komen. Sterke nadruk wordt gelegd op de vertrouwelijkheid (Reiser, 1976). Naast deze faciliteit bestaan vaak aparte programma's voor bepaalde probleemgroepen, zoals alcoholverslaafden, of echtparen met problemen. Nadeel van de counselingsmethode (Farmer en Monahan, 1980) is dat de hulp pas komt wanneer de problemen ernstig zijn

geworden. Een mogelijkheid om dit te onder-
vangen is de procedure die in New York wordt
gevolgd en waarbij vanuit dossiergegevens
getracht wordt hoog risicopersoneel te identi-
ficeren voor doorverwijzing. Gegevens die ge-
bruikt worden zijn bijvoorbeeld het aantal
verwondingen, ziektedagen, incidenten, zoals
drinken tijdens het werk, klachten van burgers,
reprimandes enz. (Ludos en Myares, 1981).
Een voor het politieveld nieuwe ontwikkeling
is de individuele training in stresshantering,
die zich na het onderricht in basisvaardigheden
en de crisisinterventietraining als een derde
trainingsgeneratie begint af te rekenen (Axel-
bird en Valle, 1979). Voorbeelden van dergel-
ijke trainingen zijn te vinden bij Novaco
(1977) (zie blz. 55 in dit nummer), Temoshok
en Rubin (1978), Farmer en Monaham (1980),
Horn (1978) en Sarason, Johnson, Berberich
en Siegel (1979). In eerste instantie wordt de
trainee in deze trainingen geconfronteerd met
de wijze waarop hij zelf reageert in stress-
situaties. Gewezen wordt op andere mogelijke
adaptieve reacties die vervolgens kunnen wor-
den ingeoeffend. Meestal worden in combinatie
hiermee ontspanningsoefeningen gedaan of
aandacht besteed aan de 'self-talk', de (irra-
tionale) gedachten die bij de betreffende met
betrekking tot de stresssituatie opkomen. Het
effect van een dergelijke training is onderzocht
door Sarason e.a. (1979). Het programma
volgde in grote lijn een eerdere opzet van
Novaco (1977). Door rollenspel en kijken naar
anderen werd getracht de trainee bewust te
maken van zijn reacties. Vervolgens was er
gelegenheid een repertoire van adaptieve reacties
te ontwikkelen. Geoeffend werd ook in het
ontspannen van de spieren en tenslotte werden
deze vaardigheden onder stresscondities inge-
traint. Men vond dat de trainingsgroep in
situaties waarin reële werkincidenten werden
gesimuleerd over het algemeen betere presta-
ties leverde vergeleken met een niet getrainde
controlegroep. De training had niet tot gevolg
dat minder angst of woede werd ervaren, wel
dat de prestatie daardoor minder werd beïn-
vloed. De vrees als zou een dergelijke training
resulteren in emotioneloze robots is kennelijk
onterecht.

Collectief gerichte maatregelen

Stress-reducerende maatregelen op groepsniveau beogen vooral goede sociale verhoudingen te bevorderen. Voorbeelden van een dergelijke aanpak zijn teambuildingen en de human relations trainingen. De ervaringen met deze laatste, waarin vooral wordt gewerkt aan het vergroten van het invoelend vermogen en wederzijds begrip, zijn niet onverdeeld gunstig. Reiser (1976) merkt op dat onderzoek uitwijst dat het gevolg kan zijn dat na de training de attitudes negatiever zijn dan voorheen. Een opvallend grote plaats wordt ingenomen door programma's gericht op de partner of op de werknemer en partner. Een enquête (Paulson, 1974) wees uit dat bijna 50% van de geënquêteerde korpsen in Amerika experimenteert met een of andere vorm van een dergelijk programma. Doel van deze programma's is problemen in gezin of huwelijk te voorkomen en de partner meer bekend te maken met het politiewerk. Vaste programma-onderdelen zijn rondleiding op het bureau, meerijden met de surveillance, informatie over de stress bij de politie en kennismaking met het vuurwapen (Minton, 1979; Hightshoe en Hightshoe, 1978; Webb en Smith, 1980). Meestal wordt een dergelijk programma enthousiast ontvangen door de deelnemers. Evaluatiegegevens zijn echter niet bekend.

22

Afsluitende opmerkingen

Hoewel het onderwerp, zeker in Amerika, in toenemende mate belangstelling krijgt, is stress en stressreductie bij de politie een weinig onderzocht gebied. Meer algemene, te generaliseren kennis over de specifieke effecten van mogelijke stressoren in het politiewerk op korte, maar vooral ook op lange termijn is nauwelijks voorhanden. Voor een deel houdt dit ook verband met het feit dat het onderzoek voorzover verricht, ofwel inventariserend is ofwel correlatieel. Inzicht in achterliggende processen en causale relaties worden op deze wijze niet verkregen. Het gebrek aan empirische gegevens geldt ook t.a.v. het effect van stress-reducerende maatregelen. Gezien deze situatie zullen plannen voor interventies vooralsnog afgestemd dienen te worden op inzichten verkregen buiten het politieveld. Van daaruit willen we

twee factoren naar voren halen die met name van belang lijken nl. sociale steun van anderen en het op blz. 9 behandelde gedragstype A. Steun van anderen blijkt in de meest uiteenlopende situaties een belangrijke stressreducerende factor en lijkt ook voor de politieorganisatie een geschikt aangrijpingspunt voor maatregelen. In principe kan daarbij worden gekozen voor ofwel maatregelen die beogen de onderlinge steun binnen het korps te versterken ofwel voor maatregelen die gericht zijn op ondersteuning door mensen van buiten het korps, bijvoorbeeld met behulp van oriëntatieprogramma's voor gezinsleden. Eerder in dit artikel is gewezen op de mogelijke belemmerende invloed van de politiecultuur, waar het het uiten van gevoelens zoals angst betreft. Hoewel dit niet in ieder korps in dezelfde mate het geval zal zijn, zijn we in het algemeen niet optimistisch over de mogelijkheden die steun door collega's en chef biedt. Effectieve steun zal o.i. eerder buiten dan binnen de organisatie worden gevonden.

De relatie tussen type A-gedrag en hart- en vaataandoeningen is een van de sterkst onderbouwde bevindingen van het stress-onderzoek. Het is dan ook niet zonder betekenis dat, terwijl in Amerika en Australië gemiddeld 50% van de bevolking het type A-gedrag vertoont, dit percentage bij de politie op ongeveer 80% ligt. (Davidson, 1980). De achtergronden van dit verschil zijn nog niet duidelijk. Gedacht wordt aan ofwel een zelfselectieproces ofwel aan de mogelijkheid dat dit gedragspatroon zich ontwikkelt onder invloed van het politiewerk. Voor wat betreft de Nederlandse situatie ligt hier een belangrijk onderzoeksterrein. Onderzocht zal moeten worden of de prevalentie van het type A ook voor de Nederlandse politie geldt en, als dit het geval is, in hoeverre (zelf) selectie dan wel politie-ervaring daarvan de oorzaak is. Voor wat betreft een mogelijke aanpak kan gedacht worden aan de introductie van recentelijk ontwikkelde z.g. 'Type A behavior modification' programma's. Doel van deze programma's is het veranderen van de meest risicogevende aspecten van het gedragspatroon. Zo wordt bijvoorbeeld geleerd om werk te delegeren of gezamenlijk aan te pakken, zich niet bij alles een tijdslimiet te stellen enz.

Introductie van deze en andere op stress reductie-gerichte trainingen dient overigens zorgvuldig overwogen en onderzoeksmatig begeleid te worden. Een zekere stress is een noodzakelijk element voor het kunnen leveren van prestaties en trainingen mogen nooit tot gevolg hebben dat mensen het vermogen verliezen zich uitdagingen te stellen. Alleen een teveel aan spanning, z.g. distress, is ongewenst en moet worden weggenomen.

Ook meer in het algemeen onderstreept het in dit artikel besprokene de behoefte aan Nederlands onderzoek. Zoals reeds eerder is gesteld zijn onderzoeksgegevens over de Nederlandse politie nagenoeg niet voorhanden.

In voorbereiding¹ is een onderzoek dat zich richt op de vraag wat de betekenis is van een ME-optreden voor de gezondheid, het beroepsmatig welbevinden en werkgedrag van individuele politie-agenten. Met behulp van vragenlijsten zullen gegevens over deze aspecten worden verzameld, tevens worden fysiologische metingen verricht. Zowel voor, tijdens als na het optreden worden vergelijkingsmetingen gedaan. Op deze wijze wordt een beeld verkregen van de spanningsbelasting en het verloop daarvan bij een ME-optreden. Het is de bedoeling dat mede op de verkregen inzichten uit dit onderzoek een trainingsprogramma gebaseerd zal worden, waarvan de evaluatie eveneens binnen de doelstellingen van het onderzoek valt. Op analoge wijze zullen in de toekomst ook andere werkzaamheden van de politie worden onderzocht.

24

Literatuurlijst

Aartsma, K. en B. Huizing. Kollega's in de knoei.

R.P. magazine, 21e jrg., 1979, blz. 15-21.

Aldag, R. J. en A. P. Brief. Supervisory style and police role stress.

Journal of police science and administration, 6e jrg., 1978, blz. 362-367.

¹ Het onderzoek zal door het WODC en de afdeling Onderzoek en Ontwikkeling van de Directie Politie van het Ministerie Binnenlandse Zaken worden uitgevoerd.

- Appels, A.** Kanttekeningen bij de A/B typologie.
Stressbulletin; mededelingenblad stressgroep Nijmegen, 1e jrg., nr. 2/3, blz. 3-5.
- Axelbird, M. en J. Valle.** South Florida's approach to police stress management.
Police stress, 1e jrg., 1979, blz. 13-14.
- Bramlett, B. W.** Role strain and the administration of justice by police.
Z.pl., University of Tennessee, 1970.
Phd. dissertation.
- Cortie, H.** Begeleiding politieambtenaar; proces van zorg en aandacht (I).
Algemeen politiebld, nr. 5, 1981a, blz. 103-108.
- Cortie, H.** Begeleiding politieambtenaar; proces van zorg en aandacht (II).
Algemeen politiebld, nr. 6, 1981b, blz. 134-137.
- Cruse, D. and J. Rubin.** Police behavior, part I.
Journal of psychiatry and law, 1e jrg., 1973a, blz. 167-222.
- Cruse, D. and J. Rubin.** Police behavior, part II.
Journal of psychiatry and law, 1e jrg., 1973b, blz. 353-374.
- Davidson, M. J.** The Coronary-Prone type A behavior pattern and the policeman: a crosscultural comparison.
Police stress, 1e jrg., 1980, blz. 39-41.
- Davidson, M. J. and A. Veno.** Police stress: multicultural, interdisciplinary review and perspective (I).
Abstracts on police science, 6e jrg., 1978a, blz. 187-199.
- Davidson, M. J. and A. Veno.** Police stress: a multicultural, interdisciplinary review and perspective (II).
Abstracts on police science, 6e jrg., 1978b, blz. 253-268.
- Driessen, J. G. M.** Stressoren, sociale steun en strains; intern rapport.
Nijmegen, Katholieke Universiteit, Psychologisch laboratorium, 1979.
- Dijkhuizen, N. van.** From stressors to strains; research into their interrelationships.
Lisse, Swets en Zeitlinger, 1980.

- Eisenberg, T.** Labor management relations and psychological stress.
Police chief, 42e jrg., 1975, blz. 54–58.
- Eijk, J. van.** De verwerking van enkele levensgebeurtenissen en steun uit sociale netwerken. Gezondheid en samenleving, 1e jrg., 1980, blz. 83–101.
- Farmer, R. E. and L. H. Monahan.** The prevention model for stress reduction: a concept paper.
Journal of police science and administration, 8e jrg., 1980, blz. 54–60.
- Hageman, M. J. C.** Occupational stress of law enforcement officers and marital and familial relationships.
Journal of police science and administration, 6e jrg., 1978, blz. 402–412.
- Hightshoe, N. and R. Hightshoe.** The St. Louis County department of police family program.
Police chief, 45e jrg., 1978, blz. 34, 36, 95.
- Horn, W. G.** Stress training for federal police.
Police stress, 1e jrg., 1978, blz. 18–20.
- Junger-Tas, J.** Taak en functie van de geüniformeerde politie.
Sociologische gids, 25e jrg., 1978, blz. 539–562.
- Kleber, R.** Over het begrip stress; een literatuurstudie; intern rapport.
Nijmegen, Katholieke Universiteit, Psychologisch laboratorium, 1977.
- Kleber, R. J.** Stressbenaderingen in de psychologie.
Deventer, Van Loghum Slaterus, 1982. (nog niet verschenen)
- Kroes, W. H.** Society's victim – the policeman.
Springfield, Ill., Thomas, 1976.
- Kroes, W. H., J. Hurrel and B. L. Margolis.** Job stress in police administrators.
Journal of police science and administration, 2e jrg., 1974, blz. 381–385.
- Kroes, W. H., B. L. Margolis and J. H. Hurrel.** Job stress in policemen.
Journal of police science and administration, 2e jrg., 1974, blz. 145–155.
- Lester, D.** Suicide in police officers.
Police chief, 45e jrg., 1978, blz. 17.

- Lewis, R. W.** Toward an understanding of police anomie.
Journal of police science and administration, 1e jrg., 1973, blz. 484–490.
- Ludos, P. A. and T. C. Mijares.** Coping with stress.
Police stress, 4e jrg., 1981, blz. 10–12.
- Minton, D.** A training program for the police officers spouse.
Police stress, 2e jrg., 1979, blz. 14–16.
- Novaco, R. W.** A stress inoculation approach to anger management in the training of law enforcement officers.
American journal of community psychology, 5e jrg., 1977, blz. 327–346.
- Nuyten-Edelbroek, E. G. M.** Amsterdam, 30 april 1980; een onderzoek naar de ervaringen van ME-ers.
Den Haag, Staatsuitgeverij, 1981.
- Paulson, S. L.** Orientation programs for the police family.
Police chief, 41e jrg., 1974, blz. 63–64.
- Punch, M.** Frontlini Amsterdam; politiewerk in de binnenstad.
Tijdschrift voor de politie, 39e jrg., 1977, blz. 307–318.
- Rachman, S. J.** Fear and courage.
San Francisco, Freeman, 1978.
- Reenen, P. van.** Kracht aan de wet.
Justitiële Verkenningen, nr. 5, 1980, blz. 5–45.
- Reiser, M.** The problems of police officer's wives.
Police chief, 45e jrg., 1978, blz. 38–42.
- Reiser, M.** Some organizational stresses on policemen.
Journal of police science and administration, 2e jrg., 1974, blz. 156–159.
- Reiser, M.** Stress, distress and adaption in police work.
Police chief, 43e jrg., 1976, blz. 24–27.
- Sarason, I. G., J. H. Johnson, J. P. Berberich et al.** Helping police officers to cope with stress: a cognitive-behavioral approach.
American journal of community psychology, 1e jrg., 1979, blz. 593–602.

- Singleton, G. W. and J. Teahan.** Effects of job-related stress on the physical and psychological adjustment of police officers. *Journal of police science and administration*, 6e jrg., 1978, blz. 355–361.
- Slikker, P.** Localisatie van 'stressbronnen' bij de geüniformeerde surveillance van de politie in grote steden. Leiden, NIPG, 1978.
- Somodevilla, S. A., C. F. Baker, W. R. Hill et al.** Stress management in the Dallas police department. Dallas, Psychological service unit, 1978.
- Stratton, J.** Police stress, part I; an overview. *Police chief*, 45e jrg., 1978a, blz. 58–62.
- Stratton, J.** Police stress, part II considerations and suggestions. *Police chief*, 45e jrg., 1978b, blz. 13–18.
- Swanton, B.** Administrative aspects of police health maintenance. *Police stress*, 2e jrg., 1979, blz. 24–26.
- Teichman, M. and B. Frishoff.** Combat exhaustion: an interpersonal approach. In: *Stress and anxiety*, vol. 5; ed. by C. D. Spielberger and I. G. Sarason. Washington, Hemisphere, 1978.
- Temoshok, L. and R. Rubin.** Concept paper on the development of a program to assess and control police officer job stress. Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, 1978.
- Territo, L. and H. J. Vetter.** Stress and police personnel. *Journal of police science and administration*, 9e jrg., 1981, blz. 195–208.
- Terry, W. C.** Police stress: the empirical evidence. *Journal of police science and administration*, 9e jrg., 1981, blz. 61–75.
- Webb, S. D. and D. L. Smith.** Stress prevention and alleviation strategies for the police. *Criminal justice review*, 5e jrg., 1980, blz. 1–15.
- Winnubst, J. A. M.** Organisatie stress. *Gedrag*, 1e jrg., 1979b, blz. 22–40.
- Winnubst, J. A. M.** Stress research in Nederland: nieuwe ontwikkelingen. *Gedrag*, 1e jrg., 1979a, blz. 2–5.

Winnubst, J. A. M., F. H. G. Marcelissen and R. J. Kleber. Effects of social support in the stressor – strain relationship; a dutch sample; intern rapport.
Nijmegen, Katholieke universiteit, Psychologisch laboratorium, 1981.

Stress bij de politie in Australië: een hedendaags perspectief*

door M. J. Davidson en A. Veno

30

Recente onderzoeken hebben aangetoond, dat stress tijdens het werk leidt tot een slechte fysieke gezondheid. Zij geven aan dat er een samenhang is tussen psychologische stress en gezondheidsproblemen zoals hartafwijkingen, maag- en darmstoornissen, dermatologische klachten en nog vele andere lichamelijke en geestelijke kwalen. Ook bleek dat mensen die werkzaam zijn in beroepen met veel stress vatbaarder zijn voor die kwalen. Deze gegevens zijn vooral van belang bij beschouwingen over de politie, aangezien uit talloze onderzoeken naar voren komt dat het politiewerk gepaard gaat met bijzonder veel stress.

Wat zijn de implicaties hiervan? Het is duidelijk dat de leden van een politiekorps een hoge tol betalen. Een Amerikaans onderzoek heeft bijvoorbeeld geconcludeerd dat de emotionele en psychologische stress bij de politie resulteerde in een achteruitgang in fysieke kracht, inadequate emotionele reacties en in het toenemende gevoel een slechte relatie te hebben met de leden van de burgerij. Andere onderzoeken hebben aangetoond dat stress bij de politie ook een negatieve invloed heeft op de burgerij en dat het gevolg van dit negatieve effect is, dat de politie onder nog grotere druk komt te staan. Er zijn bijzonder weinig betrouwbare empirische gegevens over de aard en het voorkomen van psychosociale en fysiologische stressindicatoren bij de politie. Die gegevens zijn echter absoluut noodzakelijk om te bepalen welke stappen er kunnen worden ondernomen om de stress bij de politie te verminderen en daardoor het functioneren van de individuele politieman te verbeteren en zo te

* Dit is een verkorte weergave van: Police stress in Australia: a current perspective. In: Aust. & NZ journal of criminology, 12e jrg., september 1979, blz. 153-161.

komen tot betere relaties tussen politie en publiek.

In dit artikel zullen we de effecten van psychologische stress bekijken en uitgaan van de definitie van Lazarus, die stelde dat veel psychologische stress wordt gestimuleerd, doordat men zich op enigerlei wijze fysiek of emotioneel bedreigd voelt. Het doel van dit artikel is om de stressindicatoren bij de politie in Australië theoretisch te onderzoeken en om de noodzaak van empirische informatie nauwkeurig aan te geven. Bovendien wil het degenen die met politieactiviteiten te maken hebben aanmoedigen tot onderzoek naar psychosociale en fysiologische stressindicatoren bij de Australische politie om zodoende de weg te openen naar programma's die zullen leiden naar een harmonischer maatschappij.

Om de waarschijnlijkheid van het voorkomen van stress bij de Australische politie te onderzoeken, zullen we de relevante literatuur uit de Verenigde Staten en Engeland analyseren en vergelijken.

31

Een vergelijking van de rol van de politie in verschillende samenlevingen en de relaties met de burgerij

Bij het nagaan van de ontwikkeling van politie-systemen in verschillende landen, wordt het duidelijk dat culturen invloed hebben gehad op de organisatie en de structuur van de politiekorpsen en de daaruit voortvloeiende rollen.

Een vergelijking van Engelse en Amerikaanse literatuur levert de volgende resultaten op.

Het Engelse politiesysteem dateert van 1829 en is gebaseerd op de principes van Sir Robert Peel, die inhielden dat het publiek in feite de politie was en de politie het publiek.

Uit recent onderzoek komt dan ook naar voren dat het vertrouwen van het publiek in de politie in Londen vergelijkenderwijs tamelijk hoog is, 73% van de volwassen respondenten zeiden 'heel veel respect' te hebben voor de politie. In een ander onderzoek werd aangetoond dat de Britse politie nog steeds voornamelijk als een dienstverlenende instelling voor de gemeenschap optreedt, aangezien 50% van de bij haar binnenkomende oproepen, aanvragen zijn die met dienstverlenende functies samenhangen.

De Amerikaanse politie werd in 1870 opgericht, ook op basis van het concept van Peel. Maar dit overnemen van het Britse model was meer een theoretisch ideaal dat nooit in de praktijk gewerkt heeft. Dit is waarschijnlijk te wijten aan de grondslagen van geweld die inherent zijn aan de Amerikaanse geschiedenis. De werkelijke doelstellingen van de Amerikaanse politie werden meer gekarakteriseerd door de nadruk op de bescherming van de veiligheid en de wetshandhaving dan op het voorkomen van misdrijven en het handhaven van de rust zoals Peel dat voorstond.

Welke de redenen ook zijn mogen, het is duidelijk dat de relatie tussen politie en publiek in de Verenigde Staten verre van ideaal is. Ondanks talloze programma's voor het verbeteren van die relatie, bleek uit een onderzoek van 1975 dat slechts 2% van de Amerikaanse politie van mening was dat het publiek hen hoogacht.

32

Ook in Australië probeerden de pioniers de politie te structureren volgens het Engelse model. Ook daar heeft het nooit in de praktijk gewerkt, waarschijnlijk omdat vele van die pioniers eerder wetsovertreders dan wetshandhavers waren.

De relatie tussen de politie en het publiek is derhalve het beste in Engeland, het slechtst in Amerika, terwijl Australië zich daartussenin bevindt, maar toch dichterbij de Amerikaanse situatie ligt. Als het waar is dat er een samenhang is tussen een slechte relatie tussen politie—publiek en stress, zoals zoveel schrijvers beweren, dan is het waarschijnlijk dat de Australische politie veel stress ondervindt. In tegenstelling tot Amerika, is er in Australië weinig gedaan om de verhouding politie—publiek te verbeteren.

Tot nu toe hebben we ons onderzoek naar stress bij de Australische politie beperkt tot de relatie politie—publiek. Er is nog een ander gebied waar stress uit kan voortkomen: het ontbreken van arbeidssatisfactie.

Stress en het ontbreken van arbeidssatisfactie

Er is beweerd dat de geografische organisatorische structuur van politiekorpsen van invloed is op de integratie van politie en publiek. Er zijn bijvoorbeeld schrijvers die geloven dat

de kleine, plaatselijk georganiseerde politiekorpsen in Engeland, vergeleken met de grotere gecentraliseerde korpsen in Australië, mede een verklaring zijn voor de betere integratie en betere relaties met het publiek in het eerstgenoemde land. Het zal interessant zijn om te zien of de nieuwe Engelse trend om hun korpsen te centraliseren van invloed zal zijn op de relatie tussen de politie en het publiek.

33

Een Australisch onderzoek uit 1974 heeft erop gewezen dat de afwezigheid van arbeids-satisfactie binnen organisaties in belangrijke mate bijdraagt aan psychologische en fysiologische druk. Amerikaans en Australisch onderzoek geven beide aan dat sollicitanten bij de politie, de neiging hebben aangetrokken te worden door het imago van de politierol en hun carrière meestal beginnen met hoge verwachtingen. Er wordt zelfs gesteld dat dat imago een bepaald persoonlijkheidstype aantrekt. Sommige onderzoekers menen zelfs dat de aandacht die de sociale wetenschappers schenken aan het persoonlijkheidsmodel, de invloed van organisatorische factoren op politiegedrag heeft verdoezeld. Het aantrekken van betere mensen om hetzelfde oude werk te doen is niet noodzakelijkerwijs een verbetering. In het geval van politiewerk kan het eenvoudig betekenen dat mensen met een hoger gequalificeerde opleiding 'op hoofden timmeren' in plaats van mensen met een niet afgemaakte middelbare schoolopleiding. Het is inderdaad een feit dat gebrek aan mankracht en frustraties over de administratieve en organisatorische hiërarchie binnen het politiekorps een laag moreel en een grote arbeidsontevredenheid tot gevolg hebben. Zowel in Amerikaans als in Engels en Australisch onderzoek is aangetoond dat gebrek aan mankracht de meeste problemen veroorzaakt als het betekent dat men meer uren moet maken. In Amerika en Australië is ontevredenheid over de leiding binnen het politieapparaat een van de belangrijkste oorzaken van arbeidsontevredenheid. Uit een onderzoek bij de politie in Cincinnati bleek dat bij 51% van de respondenten wat dit betreft de meeste ontevredenheid over het werk bestond, in een Australisch onderzoek was dit percentage 55. Sommige schrijvers zijn

van mening dat een politieman beter in staat is stress te verdragen wanneer hij het gevoel heeft dat zijn superieuren zijn problemen begrijpen. Volgens hen veroorzaakt de leiding vaak nieuwe spanningen in plaats van daarvan iets weg te nemen.

In alle drie de landen dragen de hiërarchie binnen de politie, de beperkte promotiemogelijkheden en de slechte betaling bij tot arbeidsontevredenheid. In Australië blijken in het bijzonder de slechte betaling en de promotiemogelijkheden een probleem te zijn. In een onderzoek uit 1972 gaf 27% van de respondenten als voornaamste reden van vertrek bij de politie de slechte betaling op en 37% de geringe promotiemogelijkheden.

Het blijkt dus dat er in de Engelse, Amerikaanse en Australische politiekorpsen veel stress wordt veroorzaakt door ontevredenheid met de organisatie en de leiding. Uit de vergelijkende onderzoeken blijkt dat de Australische politie, vergeleken met de beide andere landen, een slechte relatie met het publiek en ontoereikende systemen van promotie en betaling heeft, waardoor stress tijdens het werk bevorderd wordt. Een ander kenmerk met betrekking tot de arbeidsomstandigheden van de politie in Australië dat in aanmerking moet worden genomen, is het feit, dat er daar een sterke politievakbond bestaat. Het is moeilijk te begrijpen waarom een land dat een zo sterke politievakbond toestaat, duidelijk minder adequaat beleid, ook t.a.v. promotie en salariëring moet hebben dan de andere landen. Hierop kan pas antwoord worden gegeven wanneer het politiesysteem zijn deuren opent voor onderzoek door buitenstaanders. Er zijn veel psychosociale en fysiologische stressindicatoren die empirisch moeten worden onderzocht, om heel precies aan te geven hoe de arbeidsomstandigheden en de relatie tussen de politie en het publiek veranderd moeten worden.

Stressindicatoren

Er bestaat een groot aantal psychosociale en fysiologische stressindicatoren, waaronder huwelijksproblemen, zelfmoord, psychopathologie, maagzweren, hartaanvallen, huidaandoeningen, alcoholisme en chronische angst-

gevoelens, om er een paar te noemen. Gegevens over het voorkomen van deze stressindicatoren bij de politie zijn zeer schaars en de paar gegevens die erover zijn, zijn empirisch nogal zwak onderbouwd. Wij zullen ons concentreren op beschrijvingen m.b.t. de fysieke gezondheid (maagzweren en hartaanvallen), zelfmoord en alcoholisme bij de politiekorpsen, omdat daarover de beste documentatie bestaat.

Zo constateerde Stern in 1962 dat er bij de Amerikaanse politie veel maagzweren en hartaanvallen voorkwamen, ondanks de strenge psychologische selectieprocedures in Amerika. Er zijn sterke aanwijzingen dat dit ook geldt voor de Australische politie. De politievakbond daar stelde onlangs vast dat het ziekteverzuim bij de politie hoger is dan bij andere groeperingen en dat hartaanvallen bij politiemensen tussen de veertig en vijftig schijnen toe te nemen, evenals het plotseling overlijden binnen drie jaar na pensionering.

35

De Nieuw-Zeelandse hartstichting heeft bevestigd dat er een duidelijke relatie bestaat tussen psychologisch en sociaal bepaalde vormen van stress en hartafwijkingen. Het is daarom waarschijnlijk, dat met de vermoedelijke toename van stress binnen het Australische politiekorps, toekomstig onderzoek zal aangeven dat hartkwalen bij de politie een beroepsrisico zijn. Andere onderzoeken wijzen erop dat het beroep van politieman hoog scoort met betrekking tot zelfmoord. Een Amerikaans onderzoek uit 1970 vond bijvoorbeeld dat in de staat Wyoming in de periode van 1960—1968 het aantal zelfmoorden bij de politie tweemaal zo hoog was als bij artsen, de één na hoogste groep. Toch is deze buitengewoon hoge score voor zelfmoord niet algemeen voor alle politiekorpsen. Het varieert niet alleen van land tot land, maar ook van staat tot staat. Een recente vergelijking van het aantal zelfmoorden tussen 1960 en 1973 bij de politiekorpsen van New York City en Londen illustreert dit. Na een statistische analyse werd gevonden dat het aantal zelfmoorden bij de Londense politie percentagegewijs maar weinig verschilde van dat onder de blanke mannelijke stedelijke bevolking, terwijl het aantal zelfmoorden bij de New Yorkse politie tweemaal zo hoog was als

van die bevolkingsgroep. Volgens de onderzoeker zijn deze verschillen te verklaren door het spaarzame gebruik van vuurwapens door de Londense politie, hun grotere mate van rolaanvaarding en de korpsgeest. Als we deze mogelijke oorzaken betrekken op de Australische situatie, zouden we kunnen voorspellen, dat de aantallen zelfmoorden te vergelijken zullen zijn met die van New York, de grote mate van rolconflict, het gebruik van vuurwapens en de slechte relatie met de burgerij in aanmerking genomen.

Statistische gegevens over alcoholisme bij de politie zijn schaars, vooral in Australië. Er zijn sterke aanwijzingen dat dit een groeiend probleem is binnen de politiekorpsen over de hele wereld. In recent Amerikaans onderzoek is dit probleem bevestigd. Het wordt geweten aan de mogelijkheden die de politie daar heeft om te drinken. De nadruk wordt gelegd op het verband tussen stress en alcoholisme en tussen alcoholisme en zelfmoord. Australië staat boven aan de lijst van Engels sprekende landen wat betreft het gebruik van pure alcohol per hoofd van de bevolking. 13% van de mannelijke werkende bevolking is alcoholist. In aanmerking genomen dat de grote meerderheid van de Australische politie binnen de bevolkingsgroep valt met een hoog risico voor alcoholisme, namelijk de blanke mannelijke arbeidersbevolking tussen de twintig en dertig jaar, is het noodzakelijk om de verschillen in de mate van alcoholisme tussen de politie en andere demografisch vergelijkbare groepen te onderzoeken. Met het oog op de unieke, met het beroep samenhangende stressfactoren is het waarschijnlijk dat toekomstig onderzoek zal aantonen dat het alcoholisme bij de Australische politie groter is dan bij andere beroepen. Duidelijk is wel dat de leden van de Australische politiekorpsen een behoorlijke kans lopen het slachtoffer te worden van stress. Gegevens hierover bestaan bijna niet, voornamelijk wegens het wederzijdse wantrouwen dat er bestaat tussen de politie en de sociale wetenschappers, maar ook wegens politieke redenen. Wij vinden dat nu de tijd is aangebroken dat sociale wetenschappers en de politie met elkaar moeten gaan praten en dat diegenen die toegang hebben tot gegevens over stress bij de poli-

tie het probleem serieus gaan onderzoeken. Wij spreken immers over het feit dat het leven van medemensen potentieel verkort wordt door toenemende stress; over het feit dat gezinnen uit elkaar vallen door stress. Wij hebben het over aantallen zelfmoorden die vermoedelijk tweemaal zo groot zijn als bij de vergelijkbare beroepsgroepen en over een groep mensen die hun toevlucht moeten nemen tot buitensporig alcoholgebruik om de pijn van het leven te verzachten.

Hopelijk is er iemand ergens in Australië die dit onderzoek kan uitvoeren en aan de uitkomsten programma's kan verbinden en zo de fundamenteen kan leggen voor een harmonischer maatschappij, omdat duidelijk is aangetoond dat een beter aangepaste politiemans gelijk staat aan een beter optredende politiemans.

Gevolgen van stress in het politiewerk*

door G. W. Singleton en J. Teahan

38

Slechts in weinig beroepen is het geweldsprobleem met alle daaraan verbonden risico's in die mate aanwezig als bij de politie. De kans bij fysiek geweld te worden betrokken en daardoor gewond te raken is een steeds aanwezige dreiging. Aangenomen wordt dat deze beroepsmatige stress grote invloed kan hebben op het persoonlijk en beroepsmatig functioneren van de individuele agent. Mogelijke gevolgen die genoemd worden, zijn o.a. emotionele moeilijkheden, huwelijksproblemen, psychosomatische klachten en alcoholisme. In dit onderzoek wordt de invloed van verwondingen en gewelddadigheden op de psychologische aanpassing en fysieke gezondheid onderzocht. De hypothese is dat agenten na recente geweldservaringen meer stressverschijnselen hebben zoals angst, fysiologische klachten en andere psychologische en/of fysiologische symptomen. Verondersteld wordt verder dat hoe ernstiger de geweldservaring is hoe groter het uiteindelijk effect is dat deze ervaring teweegbrengt.

Methodie

Onderzoekspersonen.

Het onderzoek vond plaats in het Midwesten van Amerika in een grote industriestad. De onderzoekspersonen waren mannelijke surveillanten met een dienstitijd tussen drie en negen jaar.

Naar de geweldservaringen in het jaar voorafgaand aan het onderzoek werden drie groepen onderscheiden.

* Dit is een verkorte weergave van:

Effect of job-related stress on the physical and psychological adjustment of police officers.

In: Journal of police science and administration 6e jrg., no. 3, 1978, blz. 355-361.

- 1) Een groep bestaande uit 30 agenten met weinig geweldservaring in het voorafgaande jaar en geen of slechts een enkele lichte verwonding (de lage stressgroep).
- 2) Een groep van 30 agenten die bij tamelijk veel geweldsincidenten betrokken waren en daarbij ten minste eenmaal waren verwond (de middelhoge stressgroep).
- 3) Een groep bestaande uit 30 agenten die direct met de dood waren geconfronteerd doordat ze ofwel zelf gewond waren door een vuurwapen of ander dodelijk wapen ofwel een burger daarmee hadden verwond ofwel getuige waren geweest van de dood van een collega (de hoge stressgroep).

Bij de samenstelling van deze groepen werd rekening gehouden met rang, leeftijd (gemiddeld 29 jaar) en opleiding. Op anciënniteit en raciale achtergrond werd later bij de analyse gecorrigeerd.

39

Variabelen

Met behulp van vragenlijsten werd het lichame-lijk en psychologisch functioneren van de betrokkene over een breed spectrum gemeten. Naast medische klachten werd met behulp van psychologische meetinstrumenten, het angst-niveau, de angst tijdens het werk en de arbeids-satisfactie bepaald.

Verder werd gebruik gemaakt van een vragen-batterij, oorspronkelijk ontwikkeld voor onder-zoek bij psychiatrische patiënten, waarmee somatisering, dwangmatigheid, interpersoon-lijke gevoeligheid (de mate waarin men zich in contact met anderen niet op zijn gemak voelt en verwacht onvriendelijk behandeld te wor-den of verkeerd begrepen), depressiviteit, vij-andigheid en paranoia wordt gemeten.

Conflicten met echtgenote of vriendin en/of vrienden en een sociale wenselijkheidsschaal* werden tenslotte als afzonderlijke variabelen in het onderzoek opgenomen.

* Een sociale wenselijkheidsschaal is een van de mogelijkheden om na te gaan of de antwoorden een vertekend beeld van de werkelijkheid geven. Nu gaat het in dit geval om de vraag of cultureel minder gewenste eigenschappen worden afgeschermd en de zaken mooier worden afgespiegeld dan ze in werke-lijkheid zijn.

Procedure

Nadat zowel van de korpsleiding als van de bond goedkeuring en steun was verkregen, werd het onderzoek bij de onderzoekspersonen geïntroduceerd door de directe chef en de bondsvertegenwoordiging ter plaatse. Daarbij werd de nadruk gelegd op de anonimiteit en de vrijwilligheid tot deelname. Mede met het oog op een goede persoonlijke relatie met de onderzoeker werd eerst iedereen geïnterviewd over de geweldservaringen sinds de indienst-treding bij het korps. Na het interview werden de vragenlijsten beantwoord. In totaal weigerden twee agenten aan het onderzoek mee te werken.

Resultaten

40

De gegevens werden geanalyseerd m.b.v. een multivariate techniek (multivariate variantie analyse). Gevonden werd dat de drie stressgroepen op vijf variabelen verschilden, te weten: interpersoonlijke gevoeligheid, vijandigheid, paranoia, werksatisfactie en conflicten met vrienden en/of echtgenote/vriendin. Met betrekking tot medische gezondheid, angst, depressiviteit en sociale wenselijkheid werden geen significante verschillen gevonden. Daar anciënniteit en raciale afkomst bij de samenstelling van de onderzoeksgroepen niet onder controle gehouden konden worden, werd de analyse nog eens uitgevoerd waarbij statistisch op de invloed van deze variabelen werd gecontroleerd. Het resultaat was conform de eerder gevonden resultaten met één uitzondering. Arbeidsatisfactie was niet langer significant en bleek gerelateerd aan ras. Niet-blanke agenten met een lage anciënniteit waren meer tevreden over het werk en het was de overrepresentatie van deze personen in de lage stressgroep waaraan het aanvankelijke significante verschil te danken was.

Een nadere analyse van de overige significante variabelen bracht aan het licht dat de significantie van paranoia veroorzaakt werd door een lagere score van de lage stressgroep. De middel-hoge en hoge stressgroep vertoonden onderling geen verschil. Eenzelfde resultaat werd gevonden m.b.t. vijandigheid. De minimale stressgroep toonde minder gevoelens van vijandig-

heid dan de beide andere groepen die onderling niet verschilden. Hetzelfde was het geval bij interpersoonlijke gevoeligheid en conflict. Ook hier waren geen verschillen tussen de middelhoge en hoge stressgroep, terwijl de lage stressgroep significant gunstiger scoorde.

Discussie

Als hypothese was gesteld dat politieagenten die bij contacten met burgers meer fysiek geweld hadden ervaren, meer stressverschijnselen zouden tonen zoals angst, fysiologische klachten en andere fysieke en/of psychologische symptomen. Verder werd verondersteld, dat zich meer relationele problemen zouden voordoen in de privé-situatie. De gegevens uit het onderzoek steunen deze hypothese slechts gedeeltelijk. De enige variabelen waarop de middelhoge en hoge stressgroep zich van de lage stressgroep onderscheidde, waren vijandigheid, paranoia, interpersoonlijke gevoeligheid en conflicten thuis. Defensiviteit, wantrouwen en het gevoel, dat buitenstaanders politieproblemen niet begrijpen, worden algemeen beschouwd als eigen aan politiemensen. De resultaten van deze studie wijzen uit dat een dergelijke instelling geprononceerder is bij diegenen die in het recente verleden fysiek stresserende contacten met burgers hebben gehad. Een redelijke veronderstelling lijkt dat wantrouwen en gevoelens van vijandigheid t.a.v. anderen het gevolg zijn van eerdere geweldservaringen. Een alternatieve mogelijkheid is dat deze houding t.a.v. anderen niet het gevolg maar de oorzaak is van geweldservaringen. Een agent die vriendelijkheid en sympathie verwacht te ontmoeten heeft wellicht meer vaardigheid in het hanteren van situaties waar potentieel de kans op geweld aanwezig is. De richting van de causaliteit kan alleen vastgesteld worden door een longitudinaal onderzoek, waarbij het psychologische stressprofiel van de agent vroeg in zijn politieloopbaan wordt gemeten.

Alle agenten uit de hoge stressgroep rapporteerden naast ernstige, een vrij groot aantal minder ernstige incidenten over dezelfde periode. Het lijkt er dus op dat bepaalde personen een hogere kans hebben in gewelddadigheden verwickeld te raken.

De conclusie dat bepaalde agenten door hun optreden geweld uitlokken lijkt overhaast. Het is mogelijk dat sommige agenten door een meer actieve wijze van surveilleren meer contacten met burgers hebben en daardoor een grotere kans op geweldsincidenten. Zoals eerder opgemerkt kan alleen een longitudinaal onderzoek deze vraag beantwoorden.

Een ander punt dat door dit onderzoek wordt opgeworpen, is de hogere arbeidssatisfactie en de duidelijke ondervertegenwoordiging van niet-blanke agenten in zowel de middelhoge als de hoge stressgroep. Het eerste zou samen kunnen hangen met het in deze stad gevoerde beleid niet-blanken bij de werving en promotie een voorkeursbehandeling te geven tot een vooraf vastgesteld aantal plaatsen is bezet, een behandeling waardoor veel blanken zich bij de promotie gepasseerd voelen. Het lagere aantal niet-blanken met geweldservaringen is hiermee echter niet verklaard. Voor een deel zou dit zijn oorzaak kunnen vinden in het feit dat de bevolking in het betreffende gebied overwegend niet-blank is en blanke agenten deze gemeenschap als meer vijandig ervaren dan hun niet-blanke collega's.

42

Definitieve conclusies zullen echter pas na verder onderzoek getrokken kunnen worden.

In strijd met de verwachtingen werd geen toename van angst, depressiviteit en fysieke of psychologische klachten gevonden.

Niet duidelijk is of gevolgen van deze aard inderdaad niet optreden of in dit onderzoek niet worden aangetoond doordat de onderzoekspersonen de aanwezigheid daarvan afschermden. Hoewel de drie stressgroepen onderling niet verschilden wat betreft sociale wenselijkheid, waren de onderzochten als totaal weinig geneigd cultureel minder wenselijke eigenschappen toe te geven. Hierdoor daalt in het algemeen het onderscheidend vermogen van vragenlijsten, hetgeen hier tot gevolg gehad zou kunnen hebben dat geen verschillen werden gevonden m.b.t. angst, depressiviteit en andere (medische) klachten. Vijandigheid, paranoia en interpersoonlijke gevoeligheid zijn vanuit de politie-cultuur gezien geen minder wenselijke eigenschappen.

Deze eigenschappen zijn consistent met een

mannelijk, agressief zelfbeeld en kunnen binnen de politie-subcultuur worden geuit, hetgeen niet of minder het geval zal zijn met de eerder genoemde variabelen.

Conclusies

Dit onderzoek wijst uit dat fysieke stress in het werk samengaat met een verhoogde kans op relationele problemen in de privé-sfeer en gevoelens van wantrouwen, achterdocht en vijandigheid t.a.v. anderen.

Persoonlijke problemen thuis kunnen op zich weer de kans op geweldservaringen en verwonding in het werk doen toenemen. Deze cyclus zou mogelijk doorbroken kunnen worden door meer begrip en hulp vanuit het gezin. Hierdoor worden gezinsproblemen die verband houden met de stress in het werk voorkomen, waardoor de agent ook minder spanning meeneemt naar zijn werk.

43 Over de mogelijke invloed van de echtgenote is echter nog weinig bekend en eerst na verder onderzoek zal de meest adequate interventiemethode bepaald kunnen worden. Van even groot belang is longitudinaal onderzoek om vast te stellen of wantrouwen, vijandigheid en achterdocht de oorzaak dan wel het gevolg is van geweld in het contact tussen burger en politie.

Stress bij politiefunctionarissen en de invloed daarvan op hun huwelijksrelatie*

door M. J. C. Hageman

Omschrijving van het probleem

44 Uit medisch en empirisch onderzoek komt duidelijk naar voren, dat bepaalde beroepen (b.v. die met ploegendiensten) meer kans op stress en ziekte geven dan andere. Politiefunctionarissen hebben, volgens Amerikaans cijfermateriaal een grotere kans op klachten over hart en bloedvaten, rugklachten en maagzweren. Ook melden onderzoeken een hoog percentage echtscheidingen binnen deze beroepsgroep.

Omdat men zich bewust werd van het feit dat grote aantallen ervaren krachten voor het politieapparaat verloren gaan, hetzij door ontslag, hetzij door arbeidsongeschiktheid, is er multidisciplinair onderzoek naar deze materie op gang gekomen, betaald uit fondsen van de Law Enforcement Administration (LEAA). Daaruit blijkt dat de agent die er in de loop der jaren niet in slaagt om op flexibele wijze de gevaarlijke en spannende situaties in zijn beroep het hoofd te bieden, meer kans heeft op problemen, hetzij in de vorm van een hartaanval of van een laag prestatieniveau of een slechte fysieke conditie.

Naast dit alles kunnen we ons ook nog de vraag stellen, hoe deze stress inwerkt op de huwelijksrelatie. De eerste doelstelling van het onderhavige onderzoek is dan ook gericht op het inter-rolconflict van agenten, d.w.z. het conflict dat er bestaat tussen hun beroepsrol en hun huwelijksrol.

* Dit is een korte weergave van het proefschrift: Occupational stress of law enforcement officers and marital and familial relationships. Washington State University, 1977.

Als tweede doelstelling streven we na om de vertekeningen van voorgaande onderzoeken te minimaliseren. Anders dan tot nog toe gebeurd is, heeft dit onderzoek zowel op de agent als op zijn echtgenote betrekking. Aan beide onderzoeksgroepen werden dezelfde vragen gesteld. Dit stelde ons in staat om zowel de gehuwde staat alsook de duur van het dienstverband constant te houden en na te gaan of deze variabelen van invloed waren op het ervaren van rolconflicten, de tevredenheid met het werk, de verenigbaarheid van beroeps- en gezinsleven en de betrokkenheid op rol en huwelijk.

Definiëring van gebruikte begrippen

45 Onder *rol* verstaan we het geheel aan verplichtingen en rechten die horen bij een specifieke status of positie in de samenleving. Van een *rolconflict* is sprake als er een discrepantie bestaat tussen feitelijke en waargenomen rolverwachtingen die van diverse kanten op iemand afkomen (b.v. van chefs en van collega's) enerzijds, en zijn feitelijke gedrag anderzijds. Een dergelijk conflict kan twee vormen aannemen. We spreken van een *intra-rolconflict*, als iemand t.a.v. één bepaalde rol geconfronteerd wordt met verschillende verwachtingen van verschillende mensen. Een *inter-rolconflict* ontstaat, als één bepaald iemand twee of meer rollen moet vervullen die tegenstrijdige eisen aan hem stellen. Met het begrip *rolbetrokkenheid* doelen wij op de mate waarin iemand zich verbonden voelt met personen, dingen of groepen. *Stress* definiëren we hier als elke verandering in een organisme die een bedreiging vormt voor de fysieke en emotionele stabiliteit ervan.

De stress, die een politiemann in zijn beroepsuitoefening ervaart, kan verschillende bronnen van herkomst hebben. Zo kan hij sociaal geïsoleerd raken van zijn vriendenkring door het meedraaien in ploegendiensten. Er kan een druk uitgaan van de periodieke evaluaties, het getoetst worden voor promotie en de noodzaak van bepaalde vaardigheden zoals het hanteren van vuurwapens. Ook kan stress voortvloeien uit de strijdige verwachtingen die de politiemann vanuit zijn omgeving op zich af voelt komen. In het bijzonder voor de huwe-

lijksrelatie geldt, dat hij minder een rolconflict zal ervaren naarmate zijn eigen verwachtingen meer overeen zullen komen met die van zijn vrouw.

Met dit explorerend onderzoek wordt getracht om dieper in te gaan op de rol van politiemann en de rol van huwelijkspartner, zodat het mogelijk wordt te bepalen of spanningen in het werk inderdaad van invloed zijn op de huwelijks- en gezinsrelaties. Verder willen we ook enige aandacht schenken aan de mate waarin agenten een autoritaire persoonlijkheid hebben. Dit aspect komt in de literatuur veelvuldig naar voren.

Methodische aspecten van dit onderzoek

De onderzoeksgroep van 70 agenten werd samengesteld uit cursisten van de politieacademie in Issaquah, Washington, in de periode januari—juli 1974. Het betrof hier gehuwde en ongehuwde agenten die werkzaam waren op het platteland of in kleine steden.

46

De onderzoeksgroep van 32 vrouwen nam in maart en juni deel aan een speciaal gezinsprogramma. Dat programma was er op gericht om de echtgenotes meer kennis bij te brengen over dit beroep met al zijn specifieke spanningen en zo de stabiliteit van huwelijks- en gezinsrelaties te verhogen. Directe aanleiding hiertoe was het hoge echtscheidingscijfer bij politiefunctionarissen.

Beide onderzoeksgroepen waren dus reeds bestaande groepen. Het voordeel daarvan was, dat het weinig extra tijd en energie kostte om het onderzoek uit te voeren. Er is weinig reden om te veronderstellen, dat deze groep verschilde van voorgaande groepen.

De vragenlijst voor de agenten bestond uit 7 onderdelen:

1) Vragen m.b.t. rolconflicten in 7 verschillende werksituaties.

Voor elke situatie werd de agent eerst gevraagd welke verwachtingen er naar zijn mening van verschillende referentiegroepen op hem afkwamen. Vervolgens werd hem naar zijn feitelijk gedrag gevraagd. De discrepantie daartussen gaf de mate van het rolconflict aan.

2) Vragen m.b.t. tevredenheid met het werk

en de mate waarin werk en gezinsleven verenigbaar zijn.

3) Vragen m.b.t. de autoritaire persoonlijkheidskenmerken.

4) Vragen m.b.t. de sociale geïsoleerdheid.

5) Vragen m.b.t. de betrokkenheid op en gedistantieerdheid van het werk c.q. huwelijk.

6) Vragen naar de beweegredenen om bij de politie te gaan werken en m.b.t. het toekomstbeeld.

7) Achtergrondvragen.

De vragenlijst voor de echtgenotes bestond uit 6 onderdelen:

1) Vragen naar de spanningen die uit dit werk voortvloeien.

2) Vragen m.b.t. het vermogen om gevoelens te uiten en vragen m.b.t. de combineerbaarheid van werk en gezin.

3) Vragen m.b.t. autoritaire persoonlijkheidskenmerken.

47 4) Vragen m.b.t. sociale geïsoleerdheid.

5) Vragen m.b.t. huwelijksstabiliteit en huwelijksgeluk.

6) Achtergrondvragen.

Vooraf mensen die al wat langer in dienst waren hadden enige weerstand tegen het onderzoek. Verzekerd werd, dat de gegevens strikt vertrouwelijk behandeld zouden worden en alleen voor onderzoekdoeleinden gebruikt zouden worden.

Zo kwam het uiteindelijk tot een onderzoeksgroep van 70 niet gekleurde mannen, waarvan er 36 (51,4%) nog maar 1 jaar of korter in dienst waren; 29 (41,1%) waren 2 tot 5 jaar als politieman werkzaam geweest en slechts 5 (7,1%) 6 tot 14 jaar. De gemiddelde leeftijd was 27 jaar. Voorzover zij getrouwd waren was de gemiddelde huwelijksduur 4,5 jaar. Hun gemiddelde kindertal lag onder het landelijk gemiddelde.

Van de 32 vrouwen waren er 19 getrouwd met een 'recruit'. Van 13 vrouwen deed de partner dit werk al twee jaar of langer. De gemiddelde leeftijd was 24,5 jaar.

Resultaten van het onderzoek

De agenten

Te beantwoorden vragen

Op basis van de literatuur konden we zeggen, dat stress inherent is aan de rol van politiemann.

De *eerste* vraag betreft de omvang van het rolconflict zoals die door agenten ervaren wordt. Te verwachten valt dat de duur van het dienstverband en de gehuwde staat hierop van invloed zijn.

De *tweede* vraag betreft de mate waarin het (inter)rolconflict van invloed is op het huwelijksgeluk. De verwachting is, dat er een rechtstreekse samenhang bestaat tussen de tijd die men aan het werk besteedt en de kwaliteit van het huwelijk. Iemand die zich 24 uur per etmaal beschikbaar stelt voor zijn werk, houdt waarschijnlijk weinig tijd of energie over voor zijn rol als huwelijkspartner. Een dergelijke situatie kan de stabiliteit van en de tevredenheid met het huwelijk aantasten. Veelvuldige afwezigheid van de man zou echter ook de autonomie van zijn vrouw kunnen versterken en mede daardoor het gezinsbudget kunnen verruimen. Daardoor kan juist de stabiliteit van het huwelijk versterkt worden.

De *derde* vraag heeft betrekking op de overige kenmerken van het politieambt, zoals een autoritaire instelling en sociale geïsoleerdheid. Naar verwachting is er een positief verband tussen deze variabelen en de duur van het dienstverband.

Scores

Kijken we naar de *totale* rolconflictscore, dan blijkt dat recruten en veteranen niet significant verschillen, wat mogelijk zijn verklaring vindt in een anticiperende socialisatie en de voorbereidende training van zes weken.

Over het geheel genomen waren er ook geen grote verschillen in de totale conflictscore tussen gehuwden en ongehuwden. Wel dient daarbij opgemerkt te worden, dat bij de gehuwden steeds een belangrijk deel van de totaalconflictscore voor rekening van interrolconflicten kwam. Het 'tijdsaspect' was voor allen het meest problematisch. Dit wijst erop, dat voor allen de kans groot is om door de

wisselende diensten vrienden buiten het politiekorps kwijt te raken.

Als we hier dieper op ingaan, blijkt dat de verwachtingen van echtgenote en gezin diametraal staan tegenover die van de politieleiding. Met andere woorden, de leiding verwacht dat de agent 24 uur per dag beschikbaar is. De echtgenote en het gezin vinden dat hij het werk na zijn diensturen achter zich moet laten. Deze bevinding sluit aan bij het werk van Preiss en Ehrlich (1966).

Het feitelijk gedrag blijkt het meest overeenkomst te tonen met de verwachtingen die collega's hebben. Met andere woorden, collega's zijn de belangrijkste referentiegroep. Voegen we daar nog aan toe, dat het blijkbaar ook nogal moeilijk is om het slecht functioneren van collega's te rapporteren, dan lijkt het erop, dat de meeste agenten een socialisatieproces doormaken, waarbij collegiale loyaliteit, geheimhouding en wederzijdse hulp wordt versterkt. Naarmate deze socialisering voortschrijdt, zal het intra-rolconflict afnemen. Het inter-rolconflict daarentegen kan dan nog steeds toenemen als er een kloof blijft bestaan tussen het gedrag van de politieman en de verwachtingen vanuit zijn gezin.

49

Teneinde een beter beeld te krijgen van het inter-rolconflict hebben we een aantal belangrijke variabelen afgezet tegen de duur van het dienstverband. De verwachting was, dat er t.a.v. bepaalde variabelen significante verschillen zouden optreden tussen recruten en veteranen. Verwacht werd dat recruten minder tijd aan hun werk besteden, niet zo'n afstandelijke houding hebben, minder gevoelens van wrok koesteren en gelukkiger zijn in het huwelijk. We zien wel verschillen in de verwachte richting, maar deze zijn geen van allen significant. Tenslotte blijft de vraag over, in hoeverre de duur van het dienstverband van invloed is op een autoritaire instelling en op sociale geïsoleerdheid. Met betrekking tot deze vraag kunnen we twee opvattingen toetsen. Aan de ene kant is er de visie, dat het hier gevolgen betreft van het politiewerk. In dat geval zullen er significante verschillen te zien zijn tussen recruten en veteranen. Aan de andere kant is er de opvatting, dat er voor dit beroep mensen met een bepaalde persoonlijkheid geselecteerd

worden. In dat geval zullen beide groepen hoog scoren op deze schalen zonder dat er significante verschillen optreden. Een analyse van onze gegevens laat zien, dat de verschillen tussen recruten en veteranen met betrekking tot een autoritaire instelling klein en niet significant zijn. Bovendien behoren de behaalde scores niet tot de hoogst mogelijke scores. Dit laatste geldt ook voor de scores, die met betrekking tot sociale geïsoleerdheid behaald worden. Aannemelijk is, dat natuurlijke variaties in de persoonlijkheid een belangrijker rol spelen dan de variaties die door het politiefunctiesysteem in de hand zijn gewerkt. Als laatste punt hebben we bekeken in hoeverre men tevreden is met dit beroep. Daarbij zochten we naar de motieven die iemand heeft om bij de politie te gaan, erbij te blijven of weg te gaan en om promotie te willen maken. Eerdere bevindingen, dat een politiemans vooral gedreven wordt door de zekerheid van deze baan en het salaris, worden door ons onderzoek niet bevestigd. Het meest voorkomende motief is vooral, werk te doen dat de moeite waard is. Ook de mogelijkheid om 'mensen te helpen' wordt belangrijk gevonden.

De vrouwen van politiefunctarissen

De belangrijkste vraag bij deze groep, betreft de mate waarin de beroepsrol van de politiemans het huwelijksgeluk van zijn vrouw aantast. De achterliggende gedachte is, dat de agent iets van de affectie voor zijn vrouw verliest naarmate hij emotioneel koeler wordt. Als zijn vrouw dit merkt, zal zij zich vervreemd en afgewezen voelen. Deze gevoelens zullen in de loop der jaren sterker worden. Het huwelijksgeluk van de vrouw zal dan ook afnemen. Uit onze analyse blijkt, dat er significante verschillen zijn tussen de vrouwen van recruten en die van veteranen. Laatstgenoemden hebben meer het idee dat hun man een grote emotionele distantie heeft, dan de eerstgenoemden. Een gelijksoortig significant verschil treedt op t.a.v. het verbergen van gevoelens op het werk. Vrouwen van recruten hebben veel minder het idee dat hun man dit doet dan vrouwen van veteranen.

Deze resultaten sluiten aan bij hetgeen veelvuldig geschreven is over het beroep van poli-

tieman en leggen de nadruk op het ontwikkelingskarakter van deze rol. Volgens Skolnick (1966) en Reiser (1974) wordt een dergelijke attitude geleidelijk aan sterker om daarna weer af te nemen. Onze onderzoeksgroep was te klein om te kunnen nagaan of een dergelijk proces zich voordoet. Volgens anderen, Niederhoffer (1967) en Kroes (1974), is er aan het begin van de loopbaan geen sprake van een dergelijke attitude, maar groeit deze in de loop der jaren. Ook t.a.v. een dergelijke opvatting kunnen we op grond van dit onderzoek geen finale uitspraak doen. Hooguit kunnen we stellen, dat in ons onderzoek de beginfase van een dergelijk proces waar te nemen is. In ons onderzoek ligt de nadruk meer op de huwelijksrol van de agent. Er blijkt een samenhang (zij het geen sterke), te zijn tussen het onderdrukken van gevoelens door de man en de mate van huwelijksgeluk zoals die door de vrouw ervaren wordt. Dit geldt ook voor de mate van emotionele distantie. Naarmate de man zich gedistantieerder opstelt, neemt het huwelijksgeluk bij de vrouw af. Hoe langer de man in dienst is, des te sterker heeft de vrouw het idee dat hij zijn gevoelens onderdrukt en zich ervan distantieert. Dit kan betekenen, dat hij inderdaad steeds meer een dergelijke houding aanneemt. Maar het kan ook inhouden, dat zij in de loop der jaren steeds meer oog krijgt voor deze dingen. In ieder geval is het zo, dat vrouwen zich steeds minder gelukkig en tevreden voelen in hun huwelijk naarmate hun man langer als politieman werkt.

Beperkingen van het onderzoek

De belangrijkste beperkingen van deze studie zijn gelegen in de omvang en eigenaardigheden van de twee onderzoeksgroepen. In de eerste plaats was de groep agenten tevoren gevormd en bestond als zodanig in zijn geheel uit mannen, hoewel er in de staat Washington ook vrouwelijke agenten werkzaam zijn. Een populatie die zowel uit vrouwen als uit mannen had bestaan had wellicht een grotere verscheidenheid te zien gegeven op de inter- en intrarolconflictschalen. Er zijn veel voorstanders geweest van de opname van vrouwen in deze van oudsher mannelijke organisatie, onder het motto dat de aanwezigheid van vrouwen zou

leiden tot een verandering ervan. Daartegenover wordt vooral in de populaire literatuur wel gesteld, dat vrouwen het meest gebukt zouden gaan onder een intra-rolconflict. Als minderheid in een para-militaire organisatie ondergaan zij grote spanningen m.b.t. hun vrouw-zijn, hetgeen de humanisering van de organisatie niet ten goede komt. Ook lopen vrouwelijke politiefunctionarissen meer kans om, net als veel andere werkende vrouwen, sterkere inter-rolconflicten te ervaren tijdens de aanpassing door hun gezin aan de wisselende diensten.

Verder was het door de bescheiden omvang van de onderzoeksgroep niet mogelijk om bepaalde variabelen constant te houden. Zo werd het tijdstip van trouwen — vóór of ná indiensttreding — door verscheidene mensen als belangrijke variabele genoemd. Is men als politiefunctionaris werkzaam en zoekt men in die hoedanigheid een partner, dan weet die partner van meet af aan waar zij mee te rekenen heeft. Heeft men daarentegen een ander beroep, dat later voor dit nieuwe en gevaarlijker beroep ingewisseld wordt, dan is de kans groter dat de partner zich 'genomen' voelt en deze beslissing zelfs tracht te saboteren.

De onderzoeksgroep, die met zijn aantal van 70 personen al niet zo groot was, wordt nog kleiner als men de huwelijksstaat constant houdt. Met andere woorden er waren slechts 54 getrouwde agenten, waarvan er maar 29 hun vrouw meebrachten. Ook de groep vrouwen was aan beperkingen onderhevig. Bijna de helft (24) van de potentiële onderzoeksgroep ontbrak. De recruten hadden 24 vrouwen kunnen leveren, er waren er 19. De veteranen hadden er 30 kunnen leveren, er waren er slechts 13.

In de derde plaats hadden beide onderzoeksgroepen bepaalde bijzondere kenmerken. Zoals reeds gezegd waren de meeste agenten werkzaam op het platteland en in kleine plaatsen. De meeste studies op het gebied van stress bij de politie handelen over de grote stad. Een andere bijzonderheid was het feit, dat het merendeel al getrouwd was op het moment dat zij in dienst traden. Eén was zelfs al 18 jaar getrouwd toen hij agent werd. Het kan dus zijn, dat niet het beroep als zodanig een be-

dreiging vormt voor de stabiliteit van het huwelijk, maar veeleer de combinatie van verandering van werkring en de gelijktijdige pogingen om een huwelijksrelatie in stand te houden. En tenslotte is het ook mogelijk, dat beide onderzoeksgroepen zich onder druk voelen staan om sociaal wenselijke antwoorden te geven. De volgende spontane opmerking op een van de vragenlijsten is daarvan een goede illustratie:

‘Ik houd van . . . . Ik geloof in zijn werk en begrijp wat hij doet en waarom hij dat doet. Wij hebben begrip voor elkaar, en deze ‘druk’ die van het werk uitgaat heeft geen invloed op ons huwelijk’.

Een andere beperking heeft te maken met de gevolgde methodiek als zodanig. Het is beslist nodig om meer verfijnde meetinstrumenten te ontwikkelen. Ook kan het waarheidsgehalte van de antwoorden te lijden hebben gehad onder een mogelijk vijandige en wantrouwende instelling bij bepaalde respondenten. Het aantal sociaal wenselijke antwoorden zal zeker hoger zijn, als men bang is dat een evaluatie van zijn huwelijk een rol kan spelen bij de werkbeoordeling.

De rolconflictschaal is ontworpen en uitgetoetst op basis van proefgroepen van de federale politie. Het is dus heel goed mogelijk dat bij onze onderzoeksgroep een vertekening heeft plaatsgevonden doordat velen van hen op het platteland werkzaam waren. Dit kan verklaren waarom hun antwoorden weinig of niet duiden op het bestaan van rolconflicten.

M.a.w. de situaties waar het hier om ging leverden hen weinig problemen op, met uitzondering van het probleem van tijdgebrek. Een andere mogelijke verklaring is, dat de politie op het platteland en in de kleine steden in feite ook minder geconfronteerd wordt met spanningsvolle situaties die men moet leren het hoofd te bieden. In dergelijke gebieden is het bijvoorbeeld zo, dat een agent niet hoeft te patrouilleren. Hij hoeft alleen te reageren op klachten. De meeste mensen met wie hij te maken heeft, hebben dus zelf het initiatief genomen tot het contact. Dientengevolge zal de aard van het contact dan ook minder vijandig, gevaarlijk of gespannen zijn dan in de grote stad meestal het geval is.

Conclusies

De gegevens van dit onderzoek leiden tot de algemene conclusie dat het beroep van politieagent, in zijn huidige vorm, niet bevorderlijk is voor een goede huwelijksrelatie. D.w.z. sommige vrouwen van agenten hebben het gevoel dat zij zich minder gelukkig en tevreden voelen in hun huwelijk als gevolg van de wijze waarop hun man zijn beroep uitoefent, de conflicten die hij daarbij ervaart, en de afstandelijkheid en verdringing die hij daartoe moet ontwikkelen.

Andere relaties met het gezin, zoals de rol van ouder, waren hier geen onderwerp van onderzoek. Over de vraag hoe de agent als ouder functioneert kunnen we dus niets zeggen. Misschien is het in de toekomst mogelijk om hier dieper op in te gaan op basis van een onderzoekspopulatie die uit echtgenoten en kinderen bestaat. Aangezien deze studie een rolanalyse is, zou een vervolgonderzoek zich kunnen richten op de gevolgen die het ervaren van een rolconflict met zich mee kan brengen (d.w.z. de spanningen, angst en frustratie, die dit voor het individu oplevert) en op de aanpassingsstrategieën die het individu ontwikkelt om dit alles het hoofd te kunnen bieden. Dergelijk onderzoek zou nauw aansluiten bij de behoefte die er momenteel bestaat aan een beter inzicht in de rol die de politie in onze samenleving vervult, in de persoonlijke eigenschappen die voor dit beroep noodzakelijk zijn, en de geschikte methode om een succesvolle loopbaan als politiefunctionaris te kunnen voorspellen.

Stress-inoculatie bij de opleiding van politiefunctionarissen als middel om woede-gevoelens onder controle te houden

door R. W. Novaco

Inleiding

55 Conflictbeheersing vormt een belangrijk onderdeel van het werk van de politie. Op dit moment is de opleiding van politiefunctionarissen tot personen die effectief conflicten kunnen beheersen of hulp kunnen geven aan mensen in geestelijke nood, een onderwerp dat sterk in de belangstelling staat. De opleidingen zijn voornamelijk gericht op het leren beheersen van die conflicten tussen anderen. Hieronder wordt een benaderingswijze ten behoeve van het opleiden van politiefunctionarissen gegeven, die gericht is op een emotioneel conflict van de politiefunctionarissen zelf, namelijk het ervaren van woede-gevoelens en op de technieken ter beheersing hiervan. Het aanleren van vaardigheden om woede te beheersen is met name voor de politie van belang. Immers niet alleen heeft zij van de maatschappij tot taak gekregen om ordeverstoringen, waarbij woede een factor van belang is, in de hand te houden, maar de politie is ook vaak het doelwit van scheldkanonades van de kant van burgers. Aangezien de politie het meest zichtbare verlengstuk van de overheid of 'de gevestigde orde' is, worden frustraties en vijandigheden van de burger op haar gebotvied. Dit maakt het noodzakelijk dat de politie-agent leert zich te beheersen en zijn

Dit is een verkorte weergave van: A Stress Inoculation Approach to Anger Management in the Training of Law Enforcement Officers, In: American Journal of Community Psychology, Vol. 5, No. 3, 1977.

gedrag te richten op constructieve oplossingen voor provocatie.

Effectieve zelfbeheersing is niet alleen van belang voor de uitoefening van zijn taak en voor een betere verhouding tot de burger, maar ook voor de persoonlijke veiligheid van de surveillerende agent. Uit onderzoek is gebleken dat geweld tussen politie en gewelddadige criminelen nogal eens ontstaat door een tot verzet prikkelende houding van de politie. Er bestaan methoden ter zelf-regulering van woede, waardoor escalatie van een reeks agressieve uitingen voorkomen wordt. Deze methoden, bedoeld voor de klinische behandeling van patiënten met chronische zelfbeheersingsproblemen, kunnen, enigszins gewijzigd, ook voor de politie gebruikt worden.

Van de politie wordt verwacht, dat ze op spitsvondige en kalme wijze op provocaties reageert. De politie-agent die niet diplomatiek genoeg is, loopt de kans zich verwijten van burgers op de hals te halen. Nu blijken klachten van burgers die bij superieuren terecht komen bij de gewone politiefunctionaris, hoog genoteerd te staan op het lijstje woede-veroorzakers. Buiten het feit dat agenten regelmatig in situaties met een vijandig karakter terecht komen, wordt van hen verwacht dat zij zich objectief en professioneel gedragen. Dit brengt met zich mee dat zij in belangrijke mate beperkt zijn in hun uitdrukingsmogelijkheden. In dit verband heeft de commissaris van politie te Baltimore eens het volgende bevel uitgevaardigd: 'Het is een politie-agent in geen enkele situatie toegestaan gedurende diensttijd zijn kalmte te verliezen'. Het woede-opwekkende karakter van de situaties waarin de politie, als gevolg van zijn werkzaamheden, vaak verkeert, wordt verstrekt door de rol-frustraties die het uitvoeren van twee, min of meer van elkaar losstaande, hoofdtaken met zich meebrengen: het handhaven van de wet en de hulpverlening aan burgers. Deze frustraties worden gevoed door het gebrek aan beloning voor goede prestaties als vrede-stichter, het gebrek aan dankbaarheid bij de burger voor de hulpverleningstaak, de onzekerheid die het inroepen van dit soort hulp bij de agent teweegbrengt, omdat hij daarvoor niet goed opgeleid

is, en het feit dat deze taak hem zelden het gevoel geeft iets bereikt te hebben. Deze gevoelens worden nog versterkt door collega's, die deze teleurstellende ervaringen met hem delen.

Het leren beheersen van woede

Agenten die geneigd zijn op provocatief-agressieve wijze te handelen, moet geleerd worden om potentieel gevaarlijke situaties constructiever aan te pakken. Hoewel het ontstaan van woede soms een functie kan hebben in persoonlijke relaties, wordt dat voor de politie minder geschikt of niet aanvaardbaar geacht.

De methode die we hier beschrijven om dergelijk gedrag af te leren, is gebaseerd op een methode om angst en pijn te leren beheersen, bekend staand onder de naam 'stress-inoculatie'. Deze is erop gericht vaardigheden aan te leren, waarmee een stress-situatie het hoofd geboden kan worden.

Overeenkomstig medische vaccinatie wordt iemands weerstand vergroot door hem bloot te stellen aan een zodanig gedoseerde hoeveelheid stress-prikkels, dat het verdedigingsmechanisme geactiveerd, maar niet overrompeld wordt.

Deze methode is door de auteur gebruikt bij het geven van cursussen aan de politie. De te onderscheiden fasen hierin zijn:

- a) de theoretische voorbereiding, waarbij o.a. betrokken worden de factoren die woede bepalen, de functies van woede, de kenmerken van agressief geladen situaties en het belang van cognitieve factoren;
- b) onderricht in het leren herkennen van woede opwekkende problemen en situaties en de wijze waarop bepaalde situaties het hoofd geboden kunnen worden;
- c) met behulp van rollenspellen leren omgaan met provocatief gedrag.

De theoretische voorbereiding

De hierbeschreven zelfbeheersings-strategie is gebaseerd op de overtuiging, dat kwaad worden in belangrijke mate bepaald wordt door cognitieve factoren (d.w.z. taxaties van situaties of van bedoelingen, rechtvaardiging etcetera). Zij is gericht op het aanleren van

cognitieve vaardigheden ter zelfbeheersing. Over het gebruik van zelfbeheersingstechnieken in klinische situaties is de eerste literatuur een paar jaar geleden al verschenen. Deze technieken die ten doel hebben het vermogen te vergroten om eigen gedrag te reguleren zijn afhankelijk van de kennis die iemand bezit van de interne en externe factoren die zijn gedrag beïnvloeden. Dit vereist van de persoon in kwestie, dat hij systematisch, zowel de situaties waarin bepaald gedrag plaats vindt, alsook zijn gedachten, gevoelens en daden observeert. Daarnaast zal hij ook over een algemeen kader moeten beschikken waarin hij deze observaties kan plaatsen.

58

De eerste fase van de cursus bestaat dan ook in het geven van een algemeen theoretisch kader waardoor men kan leren inzien wat de bepalende factoren voor en functies van woede als reactie op provocatie zijn, welk gedrag uit deze gemoedstoestand voortkomt en waardoor provocaties kunnen escaleren. Dit alles wordt dan toegespitst op de ervaringen van de politiefunctaris zelf. Vijf soorten provocaties worden onderscheiden: het bezorgen van ergernis (iemand knoeit koffie over het uniform van de agent); het bezorgen van frustraties (chef geeft opdracht een procesverbaal te herschrijven); aantasting van je ego; bedreigingen; onbillijkheden (het stellen van onredelijke eisen aan de politie door burgers). Vervolgens moeten de deelnemers eigen ervaringen in dit schema onderbrengen.

In het tweede gedeelte van deze fase wordt geleerd incidenten, waarbij woede opgewekt wordt, te zien als een opeenvolging van gebeurtenissen die met elkaar in verbinding staan. De componenten waaruit deze reeks bestaat zijn: 1) achtergrondgebeurtenissen, 2) cognitieve determinanten, 3) bepaalde omgevingskenmerken, 4) manieren om te reageren, 5) gevolgen van het treffen.

ad 1. Achtergrondgebeurtenissen zijn die gebeurtenissen, die de manier van reageren beïnvloeden. Iemand moet met de surveillance-wagen op pad en constateert dat het oliepeil te laag is of dat de ruiten vuil zijn. Dergelijke gebeurtenissen kunnen in zekere mate de opwindning vergroten en kunnen de manier beïnvloeden, waarop hierop volgende

gebeurtenissen waargenomen en in het geheugen opgeslagen worden.

ad 2. De cognitieve factoren die de mate van woede bepalen zijn de herinneringen, taxaties, verwachtingen en innerlijke dialogen, voorafgaand aan het moment dat gereageerd moet worden op een provocatie. Inmiddels is voldoende aangetoond dat deze cognitieve processen bij het ontstaan van woede een grote rol spelen. Zo zal bijvoorbeeld een al of niet negatieve houding ten opzichte van bepaalde bevolkingsgroepen en een al of niet starre verwachting over de manier waarop een verdachte zich tijdens een verhoor dient te gedragen, bepalen of al dan niet kwaad gereageerd wordt op een verdachte.

59

ad 3. Bepaalde omgevingskenmerken wekken onmiddellijk woede op. De oorzaak hiervan is dat zij geassocieerd worden met eerder gemaakte agressie. Dit is bijvoorbeeld het geval bij bepaalde vloeken, een bepaald type auto of een uiterlijk persoonskenmerk, zoals lang haar.

ad 4. De manier waarop iemand reageert op een provocatie is van grote invloed op het verdere verloop van de gebeurtenissen. Gebleken is bijvoorbeeld dat een overijverige wijze van verhoor en onnodige ruwheid in antwoord op uitdagend gedrag heel wat slachtoffers, waaronder ook agenten, heeft gemaakt.

ad 5. De gevolgen van het contact bepalen of het gevoel ontstaat dat het incident op een opbouwende manier is afgesloten of dat juist de onrust en ontwrichting, die de taakuitoefening met zich mee heeft gebracht, voort blijven duren. Een woordentwist tussen een agent en een burger kan leiden tot een klacht, wat op zijn beurt tot gevolg kan hebben, dat de agent berispt wordt.

Het aanleren van vaardigheden

Na de theoretische voorbereiding, wordt de cursisten een aantal methoden aan de hand gedaan, waarmee zij hun woede kunnen controleren. Het zijn voornamelijk cognitieve controle-technieken. Met cognitieve controle wordt bedoeld, het zodanig verwerken van potentieel bedreigende informatie, dat zowel de lange-termijnspanning als spanning op

korte termijn verminderd worden.

In eerste instantie wordt gestimuleerd, deze methoden zelf te ontdekken. Dit gebeurt doordat in kleine groepjes, aan de hand van beschrijvingen van zelf meegemaakte situaties, opgespoord moet worden wat de woede opwekkende factoren in die situatie waren, welke variabelen op dat moment de ruzie hadden kunnen verergeren, welke het tegenovergestelde hadden kunnen bewerkstelligen en wat de potentiële risico's voor zichzelf en anderen waren. De politiefunctionarissen moeten op die manier voor elke beschreven situatie de beste manier van handelen vaststellen om het conflict zo klein mogelijk en de doeltreffendheid zo groot mogelijk te maken. Nadat de resultaten zijn samengevat, bespreken de groepjes onderling de moeilijkste gevallen. Op die manier worden de deelnemers zich duidelijker bewust van stress-situaties en kunnen ze tevens levensvatbare, op ervaring gebaseerde, strategieën ontwerpen, om deze situaties het hoofd te bieden.

60

Vervolgens wordt onderwezen hoe het controleren van woede in zijn werk gaat. Hierbij wordt de nadruk gelegd op cognitieve vaardigheden. Deze vaardigheden om problemen het hoofd te kunnen bieden bestaan uit:

- 1) inzicht in de verschillende woede-reacties bij jezelf
- 2) alert zijn op een in een actuele situatie opborrelende woede
- 3) de kunst om een andere uitleg te geven aan provoceren
- 4) het onopvallend zichzelf opdrachten geven om de cognitieve structurering van het gebeurde te begeleiden en zich te richten op niet vijandig gedrag
- 5) het geloof in zelf-beheersing gedurende een confrontatie
- 6) het vermogen om, eenmaal het onderwerp van provocatie, taakgericht in plaats van op zichzelf gericht te blijven functioneren.

Het laatst genoemde staat centraal, aangezien dit inhoudt, dat geleerd moet worden op welke manier bedreiging en belediging onschadelijk gemaakt kan worden, door het zich niet persoonlijk aan te trekken, maar zich te richten op de uitoefening van zijn taak. Een effectief hulpmiddel hierbij is, om in gedachten die dingen te zeggen die er toe bijdragen, dat men de gegeven situatie aankan. Om dit te

bereiken, moet de beleving van een provocatie, ontleed worden in een viertal fases. Hieronder worden de *vier fases* beschreven, waarbij telkens een voorbeeld van innerlijke samenspraak gegeven wordt.

1) De voorbereiding op een mogelijk provocatieve situatie in termen van: 'Het zou hier wel eens hard aan toe kunnen gaan, maar ik verzin wel wat om de situatie in de hand te houden. Blijf in ieder geval kalm en trek het je niet persoonlijk aan'.

2) De botsing of confrontatie, waarbij het volgende gedacht kan worden: 'Zolang ik rustig blijf, heb ik de zaak onder controle. Ik hoef mezelf niet te bewijzen. Haal het positieve naar voren en trek niet te snel een conclusie.'

3) Het verwerken van de opwinding: 'Ontspan jezelf en haal diep adem. Zoek naar een oplossing. Hij probeert me kwaad te maken maar ik zal de zaak constructief aanpakken'.

61 4) Terugblik op het gebeurde, waarbij verschil gemaakt moet worden tussen een niet opgelost en een opgelost conflict. In het eerste geval: 'Probeer het te vergeten, laat het mijn werk niet beïnvloeden. Zoals het gegaan is, is het altijd nog beter dan dat ik kwaad geworden was.' In het tweede geval: 'Dat heb ik keurig gedaan. Mijn teveel aan zelfvertrouwen zou me nog wel eens last kunnen bezorgen, maar het gaat steeds beter'.

Het innerlijk gesprek fungeert zoals een instructieve aanwijzing, die iemands gedachten, gevoelens en gedrag kan leiden.

Tenslotte wordt in dit tweede gedeelte van de cursus uitgelegd hoe men zich het best kan gedragen, om provocatieve situaties in de hand te houden. Hier komt de rol van bemiddelaar bij een conflict tussen burgers naar voren. We betreden hier het terrein van het interveniëren. We besteden daar aandacht aan, omdat het niet kunnen dempen van agressie, rechtstreeks of indirect, de politiefunctionaris kan raken. *Drie fundamentele onderwerpen* worden behandeld.

1) De eigen veiligheid: het verdacht zijn op een hinderlaag en het onderkennen van de instabiele bestanddelen van een situatie, waarbij besproken wordt wat de mogelijkheden zijn om een ruziemaker te bedwingen zonder

het conflict te doen escaleren.

2) Strategieën om provocatie te voorkomen: de tactiek om kempansen te scheiden, de keuze uit een aantal manieren om zich te gedragen en interview-vaardigheden, die het de agent mogelijk maken te luisteren naar wat iemand voelt en een invoelend begrip op te brengen.

3) Technieken om conflicten op te lossen: methoden om een betere communicatie tussen de twistende partijen te bevorderen en te komen tot een voor beide partijen gunstige oplossing.

Conflictoplossing is er op gericht, de partijen het verschil te doen inzien tussen hun gevoelens van woede (die vaak gerechtvaardigd zijn) en hun dreigend of plaatsvindend agressief gedrag (dat gewoonlijk niet gerechtvaardigd is). Als bemiddelaar dient de agent te onderkennen wanneer het gedrag van de ruziënde partijen aangeeft dat er verhoogde kans bestaat op heftiger vijandigheden en minder kans op een oplossing.

62

Praktijkoefeningen

Gebleken is, dat het repeteren van cognitieve zelfbeheersingsvaardigheden alleen, zonder dat toegepaste oefeningen in stress-situaties gedaan worden, slechts in verminderde mate tot resultaat heeft dat gedragingen en gevoelens veranderen. Daarom wordt de repeteerperiode gevolgd door een periode waarin de cursisten blootgesteld worden aan een gereguleerde hoeveelheid prikkels, zodat hun vaardigheden in praktijk gebracht kunnen worden. Omdat het kunnen beheersen van woede in nauw verband staat met het vermogen een provocatieve situatie in de hand te houden, wordt hen hier de mogelijkheid geboden hun bekwaamheden te testen.

Het rollenspel is hier bijzonder geschikt voor. De deelnemers krijgen de gelegenheid in een minder extreme situatie dan zij vermoedelijk in hun werk tegen zullen komen, hun bedrevenheid te testen. Dat de provocaties in het rollenspel bijzonder effectief zijn, met betrekking tot het opwekken van woede, bleek uit het feit dat de bloeddruk flink opliep. Soms waren de deelnemers zo in beslag genomen door het rollenspel, dat ze er met tegenzin

mee ophielden.

Gezien het werk van de politie, is het duidelijk dat een groot aantal situaties bedacht kan worden, waaruit een scenario voor het rollenspel gekozen kan worden. De provocerende uitwerking van de gebeurtenissen in het rollenspel kan verhoogd worden in intensiteit en ingewikkeldheid, naarmate de scenario's meer ego-bedreigende situaties bevatten, zoals beledigingen die men in cafés toegevoegd kan krijgen en die rechtstreeks de mannelijkheid van de agent in twijfel trekken of betrekking hebben op de bezigheden van zijn vrouw. Het leerproces kan vereenvoudigd worden door een gedeelte van de groep toeschouwer te laten zijn en zo steunende of corrigerende opmerkingen te plaatsen. Het is duidelijk dat het gebruik van video-apparatuur een waardevolle aanvulling is.

63

De gevolgen voor het selecteren van politiefunctionarissen en voor onderzoek

Het via stress-inoculatie opbouwen van weerstand, is een poging de beginselen over woedebeheersing in een klinische omgeving ontwikkeld, uit te breiden naar een groep door de gemeenschap aangestelde 'bewakers' die een zeer speciale taak hebben wat betreft het beheersen van woede.

Van degenen die tot nu toe de cursus doorliepen, was 74% van mening dat de kwaliteit ervan goed tot uitstekend was. Het is natuurlijk duidelijk dat men niet uitsluitend kan afgaan op de waardering door de cursisten zelf. Daarom moet eerst empirisch onderzoek gedaan worden. Dit houdt in, het analyseren van gedragswijzigingen en van de gevolgen hiervan op de werksituatie.

Geindividualiseerd onderzoek is niet uitvoerbaar, omdat het verzamelen van gegevens tijdens de cursus op moeilijkheden stuit, vanwege het grote aantal deelnemers en de beperkte tijd die voor de opleiding is uitgetrokken. Het is echter wel mogelijk, een harde analyse uit te voeren door groepsgewijze woede-stimuli te geven, door gebruikmaking van film. Deze film zou vertoond moeten worden zowel aan een groep cursisten als aan een groep niet-cursisten. De afhankelijke variabelen zijn, de mate waarin woede ervaren wordt, gevoelens

ten opzichte van bepaalde provocateurs en een beschrijving van de manier waarop in de gegeven situatie gehandeld zou worden. Hiernaast zou follow-up onderzoek het lange-termijneffect moeten meten.

De beginselen die ten grondslag liggen aan stress-inoculatie hebben gevolgen voor het selecteren van sollicitanten bij de politie. Uit onderzoek is gebleken dat de kenmerken van succesvolle surveillanten bestaan uit een aantal vormen van persoonlijke stabiliteit. Deze vinden hun oorsprong in het vermogen emoties te controleren, in een meewerkende houding i.p.v. een vijandige of competitieve, en in weerstand tegen stress. Het selecteren van kandidaten blijft echter nog een gebied waarop nog veel onderzoek gedaan moet worden.

Het vermogen om woede te kanaliseren en om te gaan met provocaties is van groot belang, zowel voor de mate van bevrediging in het werk alsook voor de uitoefening van de opgedragen taak, voor zover menselijke relaties in het spel zijn. Hoewel conflicten en stress in vele gedaanten voor kunnen komen heeft het gevoel van woede in antwoord op provoceren een wel heel grote invloed op politiefunctionarissen. Tolerantie ten aanzien van provocatie en het vermogen constructief met woede om te gaan, lijken eigenschappen die bij de selectie van sollicitanten terzake doen. Iemand die snel kwaad wordt, is niet alleen een last voor de gemeenschap en het korps, maar hij blijkt ook vatbaarder te zijn voor een te hoge bloeddruk en hartkwalen. Tussen 1971 en 1974 bleken in Californië de sterfgevallen van agenten die met het werk te maken hebben, voor 59,1% hun oorzaak te vinden in hart- en vaatziekten. Dit staat tegenover bijvoorbeeld 22,5% veroorzaakt door geweld. Het hoge percentage sterfgevallen waar hart- en vaatziekten een rol spelen, is zeer opvallend, wanneer we bedenken dat selectie mede geschiedt aan de hand van fysieke geschiktheid.

Psychologische tests zijn een nuttig instrument om de pertinent ongequalificeerde personen te laten afvallen. Er blijft echter altijd nog een groep over die aan de vereisten van de schriftelijke test voldoet maar waarvoor een goede, nadere selectie-procedure ontbreekt. Voor die personen zou een rollenspel, waarbij zowel

de gedragsmatige als de fysiologische reacties vastgesteld kunnen worden, een beter selectie-instrument zijn. Standaardisering van een dergelijke gedragsobservatie zou een waardevolle stap in de goede richting betekenen. Van de gewenste eigenschappen voor het uitoefenen van de taak van de politie weten we weinig, omdat op dit gebied nog weinig onderzoek is verricht. Wel is uitvoerig onderzocht, welke kenmerken níét gewenst zijn. Hoewel in dit artikel duidelijk naar voren gebracht wordt, wie niet geselecteerd moeten worden, staan er ook een aantal suggesties in met betrekking tot de kwaliteiten van personen, die wél geselecteerd dienen te worden. De eigenschappen die een aanwijzing kunnen zijn voor het doen van kwalitatief hoogstaand politiewerk zijn:

- 1) motivatie voor een carrière bij de politie
- 2) een behoorlijk zelfbewustzijn
- 3) emotionele stabiliteit en een goede beoordelingsvaardigheid ook onder grote druk
- 4) sensitiviteit ten opzichte van minderheidsgroepen en sociaal afwijkend gedrag
- 5) leiderskwaliteiten
- 6) flexibiliteit
- 7) een volwassen relatie met het gezag.

Zowel vanuit de politieorganisaties als vanuit de overheid dient de discussie over de selectieproblematiek op gang te komen.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Uitleen van tijdschriften

Van de artikelen, die in deze rubriek zijn gepubliceerd, kan een kopie worden aangevraagd bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie, postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

66

Algemeen

1

Bruinsma, F. *Meer recht met minder juristen.*
Nederlands juristenblad, 57e jrg., nr. 5, januari 1982, blz. 121-127.

Uitgaande van de functies van het rechtssysteem schetst de auteur in dit artikel langs welke lijnen een bezuiniging op de rechtspraak zou kunnen worden toegepast. Hij onderscheidt daarbij vier poten aan het rechtssysteem, te weten de juridische mondigheid van de opstarter, de belangenbehartiging en rechtshulp, de derde beslissende instantie, in het bijzonder de rechter, en het op het probleem toepasselijke materiële en processuele recht. Uitvoering wordt vervolgens ingegaan op de onderlinge relatie van deze vier poten. Deze samenhang brengt hij in beeld met een verwijzing naar de magische kubus van Rubik. Aan de hand van dit plaatje geeft hij aan hoe systematische bezuinigingen op het rechtssysteem mogelijk zijn. Hij geeft vier suggesties: 1. een grotere samenhang tussen de financiële positie van de opstarter van het rechtsgeding en zijn financiële bijdrage; 2. moderne regels ten aanzien van de voortgang van een rechtsgeding in de verschillende instanties; 3. een rechtspraak in eerste instantie enkelvoudig en tweede instantie meervoudig; 4. rechtshulp overbodig als de derde beslisser ongelijkheid en juridische mondigheid tussen partijen compenseert.

Giesecke, H. *Wij willen alles en wel onmiddellijk; een verslag over het afhaken van de jeugd.*

Jeugd en samenleving, 12e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 5-24 (N).

De auteur maakte een studie van de jongens en meisjes die door de Duitse massamedia 'Aussteiger' ('afhakkers') worden genoemd. Dit zijn de jongeren die de bestaande prestatie-, carrière- en consumptienormen niet meer willen accepteren en buiten de gevestigde orde een plek zoeken voor een eigen samenleving. Deze 'samenleving' kan een groep terroristen zijn, maar ook een ambachtelijke of landbouwcoöperatie of een soort commune, waar uit een gezamenlijke kas waar ieder zijn verdiensten in stort, het levensonderhoud van allen betaald wordt; alle andere tussenvormen van punkers, de drugscene, de krakers en de diskocultuur die tussen beide uitersten inliggen, zijn eveneens uitingen van het op zoek zijn van 'afhakkers' naar een levensstijl en identiteit. Ook de jeugdsecten waarbij de 'afhakkers' zich vaak aansluiten, op zoek naar contacten, horen tot de groeperingen. De schrijver bespreekt nog enige voorbeelden en tracht oorzaken van het beschreven gedrag aan te dragen. Hij besluit het artikel met de waarschuwing niet voorbij te gaan aan de wensen en kritiek van deze groepen en wijst naar vergelijkbare gebeurtenissen in de Weimar-republiek.

67

Klijn, A. *Differentiatie en specialisatie in de balie.*

Advocatenblad, 62e jrg., nr. 3, februari 1982, blz. 49-56 (N).

In het najaar van 1979 is op initiatief van het ministerie van justitie een schriftelijke enquête gehouden onder alle leden van de advocatuur in ons land. Beoogd werd daarmee een scherper inzicht te verkrijgen in de verscheidenheid van praktijkuitoefening binnen de balie. Ruim een derde van de advocaten verleende medewerking. Onder differentiatie wordt het feit verstaan dat advocaten van elkaar verschillen in de mate waarin ze in hun praktijkuitoefening aandacht - hoeveelheid zaken - besteden aan verschillende rechtsterreinen. Uit de analyse van de gegevens blijkt dat kenmerken als geslacht, ervaring en grootte van het kantoor waarop men werkt, samenhangen met de aandachtsbesteding. Het zijn vooral de vrouwen en advocaten werkzaam op de kleine kantoren die veel aandacht besteden aan het personen- en familierecht. Advocaten die veel zaken doen op terreinen als het strafrecht, het arbeidsrecht, het huurrecht en het sociaal verzekeringsrecht worden gekenmerkt door hun geringe praktijkervaring. Tenslotte zijn het met name de mannelijke advocaten met een lange praktijkervaring en advocaten die deel uitmaken van de grootste kantoren, die zich veelvuldig bemoeien met handelsrecht en onroerend goed. Aan de hand van een objectief vast te stellen criterium, waarbij zowel

gelet wordt op de praktijksamenstelling van de advocaat zelf als die van collega's, wordt vervolgens nagegaan hoe het met de specialisatiegraad binnen de huidige advocatuur staat. Het blijkt dat 29% van de respondenten als een specialist op een rechtsterrein beschouwd kan worden. Een vergelijking tussen de groepen 'specialisten' en de 'generalisten' toont aan dat kenmerken als geslacht, ervaring, kantoor grootte en praktijkomvang samenhangen met specialisatie. Kijkt men naar de terreinen afzonderlijk dan blijkt dat zich een relatief grote mate van specialisatie aftekent bij het arbeidsrecht, onroerend goed en huurrecht, terwijl een relatief zwakke specialisatiegraad zich manifesteert bij het verbintenissenrecht, incasso- en het personen- en familierecht. De auteur merkt ter afsluiting op dat de spanningen binnen de balie welke zich in de jaren 70 zo duidelijk manifesteerden begrepen moeten worden tegen de achtergrond van de zich doorzettende geleiding binnen de advocatuur. Met literatuuropgave.

4

Oers, Th. van. *De omvang van de rechterlijke macht, een chronisch tekort.*

Trema, 4e jrg., nr. 10, december 1981,
blz. 277-279 (N).

68

Tegenover de moeilijkheid die men ondervindt bij beantwoording van de vraag naar de juiste omvang van de rechterlijke macht, plaatst de auteur de eenvoud van de beantwoording van de vraag naar de omvang die de rechterlijke macht de facto krijgt. Deze wordt rechtstreeks bepaald door de hoeveelheid geld die jaarlijks in de begroting van het Ministerie van Justitie ter beschikking komt. Met dit gegeven signaleert de auteur een chronisch tekort, waarop hij twee antwoorden mogelijk acht, t.w. verhoging van de effectiviteit van de organisatie en prioriteitstelling in het takenpakket. Op de laatste van deze twee oplossingen gaat hij nader in.

5

Scull, A. *Deinstitutionalization and the rights of the deviant.*

Journal of social issues, 37e jrg., nr. 3, 1981,
blz. 6-20 (USA).

De beweging, die zich inzette voor de-institutionalisering, is dikwijls met gejuich begroet, omdat men een nieuwe, menselijker benaderwijze verwachtte, die het resultaat was van sociaal wetenschappelijk onderzoek. Bij nader onderzoek blijkt er echter een grote kloof tussen theorie en praktijk te zijn. Eerst werd gepleit voor een totale afschaffing van gevangenen, nu ziet men echter meer heil in 'community-alternatives' ('plaatsing in de gemeenschap') als vorm van behandeling. Voor geesteszieken betekent het negatieve recht vrij te zijn van bemoeienis of bedrucht van de inrichting tevens de onthouding van het

positieve recht op zorg en aandacht. De schrijver doet echter geen uitspraak ten gunste van welk voorstel ook.

Met literatuuropgave.

6

Steenhuis, D. W. *De capaciteit van de rechterlijke organisatie.*

Trema, 4e jrg., nr. 10, december 1981, blz. 280–283 (N).

Met een uitgebreide opsomming van de oorzaken van de overbelasting van de rechterlijke macht en een schildering van de organen die aan de oplossing van dit probleem een bijdrage willen leveren wijst de auteur op het gevaar dat aan deze aanpak geen samenhangend kader wordt toegevoegd. Naar zijn mening zou zo'n kader gestalte moeten krijgen door beantwoording van de vraag: Welke rechtsconflicten wil men, op welke wijze door de rechter of door anderen laten afdoen? Als drie hoofdelementen in deze vraag onderscheidt hij de toegankelijkheid van de rechtspleging, de kwaliteit van de afdoening en de organisatie van het werk. Op elk van deze elementen gaat hij in zijn artikel nader in. Hij komt tot de conclusie dat het erom gaat een samenhangend pakket van afdoeningsmogelijkheden te ontwerpen voor diverse typen rechtsconflicten, volgens aangepaste procedures en een bepaalde organisatie van het werk. In zijn slotwoord benadrukt de auteur dat de invalshoek van de heroverweging te eng is om te komen tot een samenstel van opvattingen waaruit een geleidelijke aanpassing van het systeem kan worden bewerkstelligd.

69

Strafrecht en strafrechtspleging

7

Aultman, M. G., and K. N. Wright. *The fairness paradigm: an evaluation of change in juvenile justice.*

Canadian journal of criminology, 24e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 13–24.

In dit artikel beschouwen de auteurs het systeem van het kinderrecht tegen de achtergrond van de paradigma-theorie van Kuhn. Naar hun oordeel zijn er aanwijzingen dat recent de benadering in het kinderrecht aan het verschuiven is. Gold vroeger het uitgangspunt dat in dit deel van de rechtstoepassing het accent op de behandeling zou moeten liggen, tegenwoordig ontwikkelt het zich naar hun mening duidelijk in de richting van een handhavingssysteem. Als oorzaak voor deze verandering wijzen zij op de teleurstelling die is gegroeid naar aanleiding van de beperkte resultaten van de behandelingsbenadering. Deze onverwachte resultaten hebben ertoe geleid dat de oorspronkelijke invalshoek in de kinderrechtstoepassing werd verlaten. Voor een beperkte wijziging van de uitgangspunten waren deze gegevens te funda-

menteel. In hun conclusies geven de auteurs in grote lijnen aan wat onder het nieuwe paradigma, dat zij de 'Fairness Paradigm' noemen, moet worden verstaan.

Met literatuuropgave.

8

Balkema, J. P., A. C. Berghuis en L. C. M. Tigges.
De voorlopige hechtenis sinds de wetswijziging in 1973.

Nederlands Juristenblad, 57e jrg., nr. 2, januari 1982, blz. 46–50.

De auteurs gaan in dit artikel in op het effect van een wetswijziging in 1973 t.a.v. de voorlopige hechtenis. Met deze wetswijziging heeft men getracht de frequentie waarmee voorlopige hechtenis wordt toegepast terug te dringen en het aantal gevallen te beperken, waarin voorlopige hechtenis erg lang duurt. Aan de hand van studies die de auteurs hebben verricht wordt ingegaan op de toepassing van de voorlopige hechtenis, de schorsing van de voorlopige hechtenis en de duur hiervan. Zij constateren dat de frequentie waarmee voorlopige hechtenis wordt toegepast inderdaad is gedaald, ondanks de stijging van het absolute aantal voorlopige hechtenissen, wat veroorzaakt wordt door een toename van het aantal strafzaken, vooral bij de zwaardere misdrijven. Zij constateren verder dat de hechtenis-beslissing in belangrijke mate bepaald wordt door factoren, die losstaan van de wettelijke factoren. Volgens de auteurs is gebleken dat de duur van de voorlopige hechtenis toch een zelfstandige invloed uitoefent op de straftoemeting: in vergelijkbare zaken wordt een kortere vrijheidsstraf uitgesproken naarmate de voorlopige hechtenis korter duurde. Het is daarom gewenst volgens de auteurs om de berechting sneller te doen plaatsvinden en dat de rechter meer 'onafhankelijk' zijn strafmaat kan bepalen.

Met literatuuropgave.

9

Burghard, W. *Kriminalistik – Eine Bestandsaufnahme der letzten Jahrzehnte.*

Kriminalistik, nr. 12, januari 1982, blz. 20–41 (BRD).

In dit artikel schetst de auteur een beeld van de kriminaliteit zoals die zich de laatste tien jaar aan ons voordoet. Hij schildert aan de hand van een typologie van daders en omstandigheden de ontwikkeling in het type delicten. Hierbij schenkt hij ook aandacht aan de wijze waarop deze kriminaliteit in de loop der jaren werd bestreden. Ook hiervan geeft hij aan hoe de omstandigheden waaronder dit plaats vond een rol speelden. Speciale aandacht schenkt hij aan de bureaucratisering die de afgelopen tien jaar hierbij optrad en de effecten die dit had op de kriminaliteitsbestrijding. Een andere ontwikkeling waarvoor hij de aandacht vraagt, vormt de rol van

de juristen bij de kriminaliteitsbestrijding. In het slotwoord merkt de auteur op dat de ontwikkeling in de criminaliteit de laatste tien jaar wordt gekenmerkt door o.a. de toenemende brutaliteit, perfectie en mobiliteit.

10

Hulsman, L. *Penal reform in the Netherlands: part II – Criteria for deciding on alternatives to imprisonment.*

Howard journal of penology and crime prevention; 21e jrg., nr. 1, blz. 35–47 (GB).

Om de waarde van alternatieve straffen vast te stellen, moet volgens de auteur niet alleen gekeken worden naar de effecten van deze sancties, maar moeten deze ook vergeleken worden met de effecten van de reguliere straffen. De alternatieve straffen grijpen namelijk evenzeer diep in in het persoonlijk leven van de veroordeelde. Als het oogmerk van deze straffen is het aantal lichte misdrijven terug te brengen, dan moet worden bekeken of zij in dit opzicht meer effect sorteren dan de gewone straffen. Tot de neveneffecten waarnaar volgens de auteur ook moet worden gekeken om tot een goed oordeel over de alternatieve straffen te komen, behoort de rol die andere betrokken instituten hierbij krijgen. Een van de bedoelingen is immers het strafrecht in dit soort zaken zoveel mogelijk buiten beschouwing te laten. In Nederland is dit bij de eerste experimentele toepassing van de alternatieve straffen redelijk goed gelukt. Naar het oordeel van de auteur is dit een voorwaarde voor succes bij de alternatieve straffen. Tot slot wijst de auteur er nog op dat bij de evaluatie van deze sancties ook aandacht aan de reacties van het publiek moet worden gegeven.

71

11

Jorg, N. en Th. de Roos. *De herziening van het militaire straf- en tuchtrecht.*

Nederlands juristenblad, 56e jrg., nr. 45–46, december 1981, blz. 1193–1209.

Op 21 mei 1981 werden aan de Tweede Kamer een drietal wetsontwerpen aangeboden betreffende de herziening van het militaire straf- en tuchtrecht. Deze wetsontwerpen bevatten belangrijke wijzigingsvoorstellen van een in het recente verleden heftig bediscussieerd rechtsgebied. Uit de wetsontwerpen die tot commentaar inspireerden werd door de auteurs een keuze gemaakt. Onderwerpen die hierbij o.m. behandeld worden zijn: scheiding tussen straf- en tuchtrecht, decriminalisering, stelselmatige weigering van dienstverplichtingen, en het sanctiepakket. De auteurs wijzen erop dat zij de wetsvoorstellen niet integraal hebben besproken, zodat zij geen afgerond eindoordeel geven. Wel geven zij een waardering voor de richting waarin de ontwerpen in het algemeen tenderen. Het militaire straf- en tuchtrecht blijft een

weerbarstige materie zowel door de organisatorische structuur van de krijgsmacht waarbinnen dit recht moet functioneren, als door de ideologische lading van de handhaving ervan. Dit zal o.m. blijken bij het onderdeel 'scherpe scheiding tussen straf- en tuchtrechtelijk te handhaven regels' – waarmee niet alle 'militairen' even gelukkig zijn.

Met literatuuropgave.

12

Reckvoorde, J. van. *Straftoemeting bij rijden onder invloed: van de druppel naar de strop.*

Panopticon, 2e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 575–590 (B).

De auteur geeft in dit artikel een verslag van een onderzoek naar de straftoemeting bij vervolging wegens het onder invloed rijden, te weten de verkeersdeelname in een staat van alcoholintoxicatie en/of in een staat van dronkenschap. In twee politierechtbank-ressorten te België van een middelgroot arrondissement zijn uit de periode begin 1972 tot eind 1974 d.m.v. een steekproef 370 zaken geanalyseerd. Met dit onderzoek beoogde de auteur een aantal elementen die de straftoemeting mede bepalen op te sporen en de aard van hun werking te beschrijven. Na een beschrijving van de straftoemeting van de beide ressorten, waarbij de ene politierechter aanzienlijk hogere straffen oplegde voor vergelijkbare zaken dan de ander, toont hij aan dat bij deze ene rechter veel meer hoger beroep is aangetekend tegen zijn vonnissen dan bij de ander. Vervolgens gaat hij in op de effecten van een ongelijke voorstructurering door het Openbaar Ministerie. Om te onderzoeken of het verschil in de straftoemeting al dan niet terug te voeren is op andere elementen dan de identiteit van de rechter, is m.b.v. de multiple regressie-analysetechniek de hoogte van de geldboetes en de duur van het rijverbod in verband gebracht met de volgende elementen: feiteninformatie, persoon van de beklagde en procesinformatie. Uitkomst hiervan is dat beklagden met een straflijst van rijden onder invloed door beide rechters over heel de lijn harder worden aangepakt.

Met literatuuropgave.

13

Liebl, K. *Die Erfassung der Wirtschaftskriminalität.*

Kriminalistik, nr. 1, januari 1982, blz. 7–10 (BRD).

In 1973 is in Duitsland een aanvang gemaakt met een zeer grondige coördinatie van de aanpak van de economische criminaliteit. In 1974 kon voor het eerst een statistiek worden gepresenteerd waaruit de omvang van deze delicten, die betrekking hebben op de sociale verzekeringen, overheidssubsidies en andere overheidsgelden, bleek. Daarnaast is ook de juridische aanpak van dit type delicten door de verschillende 'Bundesgerichte' in Duitsland in kaart gebracht. In

het artikel wordt met behulp van verschillende tabellen toegelicht hoe de ontwikkeling de laatste jaren op dit terrein van de criminaliteit is geweest. In het slotwoord betreurt de auteur het dat een dergelijk statistisch overzicht slechts in de Bondsrepubliek bestaat. Naar zijn oordeel is de aanwezigheid van dit cijfermateriaal voorwaarde voor een adequate bestrijding van dit type delicten.

14

Ooyen, D. van. *Het gecombineerd gebruik van alcohol en geneesmiddelen door rijders onder invloed.*

Verkeersrecht, 29e jrg., nr. 12, december 1981, blz. 257-271.

De auteur geeft in dit artikel een verslag van een onderzoek onder verkeersdeelnemers, die verdacht worden van het rijden onder invloed (art. 26 WvW). In Rotterdam zijn in de periode van half maart tot 1 augustus 1979 1321 personen voorgeleid bij de politiearts om een bloedproef te ondergaan. Met behulp van een vragenlijst probeerde de onderzoeker te achterhalen of er sinds een vorig uitgevoerd onderzoek in 1975/1976 een toename was in het gecombineerde gebruik van alcohol en geneesmiddelen. In dit verslag geeft de auteur de probleemstelling en de beperkingen van het onderzoek, de onderzoeksopzet, de resultaten en een samenvatting en aanbevelingen weer. De gevonden resultaten geven aan dat het gecombineerde gebruik van alcohol en geneesmiddelen in 4 jaar tijd is toegenomen met 26%. De gebruikte geneesmiddelen zijn voor het merendeel kalmeringsmiddelen. Volgens de onderzoeker is uit dit onderzoek een feit duidelijk geworden en dat is het feit dat het gecombineerd gebruik van alcohol en medicijnen, in het bijzonder als het om kalmeringsmiddelen gaat, een indicatie is voor het zeer vermoedelijk aanwezig zijn van diepliggende problemen bij de betreffende rijder onder invloed. De auteur beveelt aan bij toekomstig onderzoek naar rijden drinkgewoonten ook het gecombineerd gebruik van alcohol en geneesmiddelen te betrekken. Met literatuuropgave.

15

Roos, N. *Rollen en beslissingsgedrag van rechters.*

Recht en kritiek, 7e jrg., nr. 4, december 1981, blz. 402-420 (N).

In dit artikel ontwikkelt de auteur enkele gedachten met betrekking tot een theorie waarmee variatie in het beslissingsgedrag van rechters kan worden verklaard. Nadat hij heeft laten zien hoe moeilijk deze verschillen kunnen worden verklaard met behulp van disposities en attitudes, gaat hij nader in op de functieverwachtingen die er ten aanzien van de rechter bestaan. Deze roloppvattingen blijken als verklaring methodologische problemen op te leveren. In een van de hoofdstukken van zijn artikel gaat de auteur

nader op deze methodologische problemen in. Hij tracht hiervoor een oplossing te vinden door een systeemtheoretische interpretatie te geven van de empirisch aangetroffen rolopvattingen. Zijn aanpak heeft volgens hem het voordeel dat methodologische problemen m.b.t. het attitude-onderzoek worden vermeden. Daarbij wordt het beslissingsgedrag van rechters niet meer geïsoleerd bestudeerd, maar als onderdeel van het optreden van de rechter in alle fasen van de rechtspraak. Zijn conclusie is dat de rollen van rechters andere beroepsrollen van juristen weerspiegelen. Nader empirisch onderzoek moet hierin volgens hem meer duidelijkheid verschaffen. Met literatuuropgave.

16

Sarri, R. *The effectiveness paradox: institutional vs community placement of offenders.* Journal of social issues, 37e jrg., nr. 3, 1981, blz. 34-50 (USA).

74
Uit de talloze evaluaties van onderzoeken blijkt dat institutionele behandeling een slechtere invloed heeft op jeugdige delinquenten dan programma's die de delinquenten een behandeling laten ondergaan binnen de gemeenschap ('diversion'). Ook is totaal niet bewezen dat door vrijheidsstraffen de veiligheid van het publiek wordt vergroot. De schrijfster stelt dat rationele vergelijkingen in de toepassing van gevangenisstraf of diversion tussen de verschillende staten van de V.S. moeilijk zijn te trekken, omdat de verschillen eerder correlatie vertonen met de factoren ras, socio-economische status en politieke overtuiging dan met de misdaadcijfers. Er wordt zoveel waarde gehecht, aldus de schrijfster, aan straf, opsluiting en afschrikwekkende werking van straf, dat men nauwelijks aandacht heeft voor alternatieve vormen van straf, zoals behandeling binnen de gemeenschap. Uitbreiding van de toepassing van alternatieve sancties vergroot echter wel het strafrechtelijk ingrijpen als niet tevens tot verminderde toepassing van vrijheidsstraffen wordt overgegaan. Met literatuuropgave.

17

Vandekerckhove, L., en L. Huyse. *Het gerechtelijk onderzoek naar zelfdoding.* Panopticon, 2e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 533-548 (B).

In dit artikel geven de auteurs enkele reflecties vanuit de statistische hoek enerzijds en vanuit de sociologische hoek anderzijds over de gerechtelijke bemoeienis met het fenomeen van de zelfdoding in België. Twee vragen staan hierbij centraal, nl. hoe vaak gebeurt het dat het gerecht zich met een geval van zelfdoding inlaat en waarom doet het gerecht dat eigenlijk. De auteurs geven een summier beeld van de officieel gerapporteerde omvang van zelf-

doding. Tevens geven zij aan de evolutie van de zelfmoordfrequentie, het aandeel van de zelfmoord in de totaliteit van de Belgische sterfte en de proportie van het aantal suïcidanten in de levende bevolking. Vervolgens wordt er ingegaan op de juridische grondslag voor de gerechtelijke bemoeienis met het fenomeen zelfdoding en er wordt nagegaan in hoeverre de officiële zelfmoordcijfers toelaten, een beeld te vormen van de frequentie waarmee het gerecht voor de opdracht wordt geplaatst de zelfmoordhypothese te onderzoeken ter verklaring van een gewelddadig of een verdacht overlijden. Tot slot geven de auteurs een sociologische beschouwing over de maatschappelijke functies van het gerechtelijk onderzoek m.b.t. zelfdoding.

Met literatuuropgave.

18

Voss, M. *Einkerkerung statt Entkerkerung: die Folgen der amerikanischen Diversionpolitik.*

Kriminologisches journal, 13e jrg., nr. 4, 1981, blz. 247-262 (BRD).

De auteur gaat in dit artikel in op het boek van A. T. Scull 'Decarceration' en bekijkt of uitbreiding van ambulante straffen, dus geen detentie, resulteert in een daling van vrijheidsstraffen. Voor de Verenigde Staten en de Bondsrepubliek geldt dat de strafrechtelijke sociale controle belangrijker wordt, terwijl daarnaast ook de capaciteit van gevangenissen uitgebreid wordt. De toenemende invloed van vrijheidsstraffen wordt toegeschreven aan veranderingen in het sociaal-economisch klimaat van de samenleving.

Met literatuuropgave.

Criminologie

19

Angenent, H. *Een inadequate aanpak van winkeldiefstal.*

Delikt en delinkwent, 12e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 18-23 (N).

De schrijver plaatst enkele kanttekeningen bij een eerder in Delikt en delinkwent opgenomen artikel (DD 1981, 11e jrg., nr. 6, blz. 446-452) van de hand van H. Rodemond en H. Moerland n.a.v. de installatie van de werkgroep 'Bestrijding Winkeldiefstallen'. Deze auteurs leggen in hun artikel voornamelijk de nadruk op de omschrijving van het begrip winkeldiefstal. Zij oefenen daarbij kritiek uit op de hantering van dit begrip in de onderzoeksliteratuur. Hun betoog steunt volgens de schrijver op citaten en gefingeerde voorbeelden: een verantwoord literatuuronderzoek heeft naar het de schrijver voorkomt niet plaats gehad. De op grond van deze literatuur opgedane indrukken hebben de auteurs van toepassing geacht op de wetenschappelijke literatuur over

winkeldiefstal. Het komt erop neer dat de auteurs eerst een verkeerd beeld opbouwen van de wetenschappelijke literatuur. Vervolgens maken ze dit beeld allerlei verwijten, om dan te stellen dat de wetenschap te kort schiet. Het gevolg is dat zij van de sociale wetenschap in het algemeen en van winkeldiefstal in het bijzonder een nogal karikaturaal beeld scheppen.

20

BloomBecker, J. *The trial of a computer crime.* Jurimetrics journal, 21e jrg., nr. 4, zomer 1981, blz. 421-435 (USA).

76 Computermisdrijven zullen meer en meer voorkomen in het juridische proces. Het recht is dan ook gedwongen te onderkennen dat het wijdverbreide gebruik van computers veranderingen in de maatschappij teweegbrengt en nog zal brengen. Echter, geen van deze veranderingen heeft een stroom van juridische literatuur over processen inzake computermisdrijven teweeggebracht, en nog minder steun is te vinden in de jurisprudentie. Gevolg hiervan is dat in dit artikel de informatie veelal anekdotisch is, en o.m. de antwoorden omvat op een enquête onder officieren van justitie die computermisdrijven behandelen, en onder rechercheurs die contact onderhielden met het 'National Center of Computer Crime Data'. Tenslotte is gebruik gemaakt van gegevens uit zaakdossiers in beheer bij dit instituut. De auteur gaat nader in op onderwerpen als publiciteit, problemen bij de opsporing, het proces en de straf. De suggesties en waarnemingen in dit artikel moeten gezien worden als een eerste aanzet tot een discussie over computermisdrijven, waarin het laatste woord nog niet gesproken is.

Met literatuuropgave.

21

Brants-Langeraar, Chr. *Economische criminaliteit en het witte-boordenperspectief.*

Tijdschrift voor criminologie, 23e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 265-277 (N).

Na een beschouwing van het 'white collar crime' begrip zoals dat door Sutherland omstreeks 1940 is geformuleerd, onderzoekt de auteur in welke mate de economische criminaliteit hieraan verwant is. Ook het begrip 'economische criminaliteit' wordt daarbij op de betekenis ontleed. Met een historische schets van het gebruik van deze term laat de auteur zien hoe de betekenis van dit begrip in de loop der tijd is veranderd. Sinds 1975 is er door verschillende auteurs een enkele poging gedaan om een onderscheid aan te brengen tussen de begrippen 'white collar crime' en 'economische criminaliteit'. Naar het oordeel van de auteur zijn op één na alle elementen uit de Amerikaanse discussie bij de Europese schrijvers terug te vinden. Zij wijst hierbij op de twee-

slachtige houding van het publiek, de minder efficiënte vervolging, de mildere straffen en de anonieme slachtoffers. Het aspect dat ontbreekt is volgens haar de status van de dader. In het laatste hoofdstuk van het artikel gaat zij na wat de mogelijkheden van onderzoek op dit punt zijn.
Met literatuuropgave.

22

Clarke, A. H., and M. J. Lewis. *Fear of crime among the elderly*.

British journal of criminology, 22e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 49-62.

77 In het begin van de jaren zeventig werd algemeen aangenomen dat ouderen meer van de criminaliteit te lijden hadden dan jongeren. Later kwam uit onderzoek vast te staan dat dit niet het geval was. Volgens de auteurs blijft de groep ouderen echter een groep die in het criminologisch onderzoek de aandacht verdient. Bij hen speelt namelijk de angst voor de misdaad een heel belangrijke rol. In het artikel geven zij een uitgebreide beschouwing van het onderzoek dat naar de angst voor de misdaad is gedaan. Daarna doen zij verslag van een onderzoekje dat zij zelf hebben gedaan. Bij de beschouwing van de misdaad-angst is naast de leeftijd van de respondenten ook gekeken naar de woonomgeving en het leefklimaat. Het bleek dat dit belangrijke variabelen waren, omdat de angst in veel gevallen afnam bij een intensiever contact met de omgeving. Uiteindelijk concluderen de auteurs dat de angst voor de criminaliteit toch in hoge mate samenhangt met de leeftijd van mensen, waarbij ook het geslacht een belangrijke factor is.
Met literatuuropgave.

23

Dalstra, K. *De basismodellen van Bianchi*.

Tijdschrift voor criminologie, 23e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 307-315 (N).

Naar de mening van de auteur van dit artikel berust Bianchi's boek over de twaalf belangrijkste denkmodellen in de criminologie op drie theoretische begrippen die niet tot het gangbare jargon in deze wetenschap behoren, t.w.: fetisjisme, sadisme en reflexiviteit. Uitgebreid bespreekt de schrijver de historische analyse van Bianchi waarop zijn modellenconstructie is gebaseerd. De auteur noemt de ongebruikelijke benadering van de misdaad door Bianchi creatief en controversieel. Bianchi verschilt van mening met Foucault op het tijdvak van het classicisme. Terwijl Foucault vooral het feit benadrukt dat ten tijde van de Franse Revolutie een belangrijke verschuiving plaatsvond met betrekking tot het strafobject, nl. van het lichaam naar de ziel, benadrukt Bianchi het feit dat de tortuur van de inquisitie of de wereldlijke macht niet tegen het lichaam gericht was. Naar de mening van de auteur is Bianchi's methodologische

benadering intuïtief. Hij richt zich daarmee tot de kritische intellectuelen.

24

Delord-Raynal, Y. *The white collar criminal. A psychological profile based on observations in court.* International criminal police review, 36e jrg., nr. 348, mei 1981, blz. 142–153.

Het gerechtelijk onderzoek biedt een goede gelegenheid om een psycho-sociologische analyse van de witte-boordencrimineel te maken. De auteur wijst op de verschillende elementen die bij het scenario van het strafproces horen. De theatrale aspecten van het décor, de kostuums en de taal die voor de communicatie tussen daders en rechters gebruikt worden, worden belicht. In de elfde strafkamer van de Hoge Raad in Parijs komen de belangrijkste gevallen van financiële malversaties die in Parijs begaan zijn terecht. Via observaties toont de auteur aan dat er een wereld van onbegrip bestaat tussen de rechters aan de ene kant en de dader aan de andere kant. Dit onbegrip wordt nog groter door de theatrale aspecten die bij een strafzaak horen en door de ideologie waar justitie vanuit gaat. Er worden vijf typen daders geobserveerd. De zakenman die zijn faillissement organiseert; de zakenman die failliet gaat en om dit te voorkomen zijn toevlucht neemt tot bedriegelijke, onwettige praktijken; de stroman; de belastingontduiker en de pleger van ernstige overtredingen van douanebepalingen. Met literaturopgave.

78

25

Dörmann, U. *Zur Kriminalitäts-entwicklung nach der Polizeilichen Kriminalstatistik.* Kriminalistik, nr. 10, oktober 1981, blz. 411–416 (BRD).

De door de politie opgestelde 'Kriminalstatistik' van de Bondsrepubliek geeft een overzicht van de bij de politie bekend geworden strafbare feiten en de verdachten die daarbij behoren. De gevallen worden pas opgenomen na afsluiting van de bemoeienis van de politie. Niet opgenomen zijn die strafbare feiten, waarvan geen aangifte gedaan is, of die de politie niet heeft opgespoord, evenals fiscale en economische overtredingen en fraudes. In dit statistisch overzicht komen o.m. aan bod: overtreding van de wapenwet, geweldplegingen, (pogingen tot) doodslag, moord, roofovervallen, diefstal, handel in en gebruik van verdovende middelen, jeugddelinquentie. De auteur bespreekt de cijfers en maakt vergelijkingen met gegevens die uit andere landen beschikbaar zijn, inzake afname en toename in verschillende jaren.

Feyerherm, W. *The group hazard hypothesis: a reexamination.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 58-68 (USA).

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat jongeren die in een groepsverband bepaalde delicten begaan in het algemeen een grotere kans lopen om aangehouden te worden dan jongeren die helemaal alleen een delict plegen. In dit artikel bestudeert de auteur deze stelling en gaat na of de inhoud ervan nog immer van kracht is. De auteur betreft zijn onderzoeksresultaten uit de vraaggesprekken die hij met 562 middelbare scholieren uit een stedelijk gebied in het noord-oosten van de V.S. gevoerd heeft. De onderzochte delicten omvatten onder meer diefstal, geweldsdelicten, en het gebruik van drugs. De auteur komt tot de conclusie dat zijn onderzoekshypothese niet meer zo sterk is als in het algemeen wel verondersteld wordt. De stelling dat de pakkans bij het begaan van delicten in groepsverband groter is dan bij het plegen van een delict door een enkeling gaat volgens de auteur voornamelijk op bij bepaalde vormen van criminaliteit waarbij diefstal het meest duidelijke voorbeeld is.

Met literatuuropgave.

79

Fynaut, C. *Verklaren en bestrijden in de criminologie.*

Panopticon, 2e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 549-574 (B).

Dit artikel bevat een herziene tekst van de uiteenzetting die de auteur hield op het congres '100 jaar Wetboek van Strafrecht', dat op 24 april 1981 in Nijmegen plaatsvond. De centrale vraag op dit congres was het (eventuele) verband tussen de verschillende visies op de (oorzaken van) misdaad en de consequenties van die visies voor de daadwerkelijke aanpak van het probleem. In deze uiteenzetting wordt nagegaan hoe binnen de diverse stromingen in de Westerse criminologie in het algemeen wordt gedacht over misdaad, over de oorzaken en over de aanpak ervan. Zo behandelt de auteur de misdaadbestrijding in etiologisch perspectief, waarbij hij tevens ingaat op de zgn. bio-sociale criminologie, misdaadbestrijding in neo-marxistisch en radicaal perspectief en misdaadbestrijding in interactionistisch perspectief, waarbij hij concludeert dat misdaadbestrijding een controversieel onderwerp in de criminologie is. Vervolgens gaat hij na of er een verband bestaat in de praktijk tussen criminologische theorieën en daadwerkelijke misdaadbestrijding van overheidswege. Doordat de theoretische discussie over misdaadbestrijding niet al te diepgaand is, is men niet op de hoogte wat in de praktijk het verband is tussen criminologische visies op oorzaken van misdaad en de feitelijke misdaadbestrijding. De auteur besluit dit artikel met een korte beschouwing over de positie

welke 'de' criminologie op dit ogenblik zou kunnen innemen t.o.v. officiële misdaadbesteding. Met literatuuropgave.

28

Gottfredson, S. D., K. L. Young and W. S. Laufer. *Additivity and interactions in offense seriousness scales.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 26-41 (USA).

Een punt dat de aandacht verdient bij de praktische toepassing van ernstschalen voor delicten is de vraag of de bestanddelen waarin een misdrijf kan worden ontleend ook additief van aard zijn. Recente pogingen om de veronderstelde additiviteit bij de meest gebruikte schaal (die van Sellin en Wolfgang) te verifiëren, hebben gemengde (hoewel nog niet al te ongunstige) resultaten opgeleverd. De auteurs behandelen de additiviteit binnen het begrippenkader van interactie tussen de verschillende bestanddelen. In de eerste studie waarvan verslag wordt gedaan werden proefpersonen (middelbare scholieren en studenten) gevraagd de ernst van vijf soorten delicten te beoordelen, waarbij elk delict varieerde in tien niveau's van geldelijk verlies. Er werden significante effecten gevonden voor soort delict en geldswaarde. Ook werd interactie aangetoond tussen delictsoort en geldswaarde. Een tweede studie (proefpersonen middelbare scholieren) vormde behalve een replica tevens een uitbreiding van de eerste. De auteurs bespreken de implicaties van het aannemen van additiviteit in ernstschalen. De bevindingen wijzen erop dat bij gebruik van een index zoals die van Sellin en Wolfgang, er een tendens zal zijn tot overschatting van de ernst van delicten zoals beroving en verkrachting. De auteurs vermoeden dat het aspect van persoonlijke confrontatie hierbij een rol speelt, een aspect dat afwezig is bij de overige delicten.

Met literatuuropgave.

29

Klapper, N. *Fahrraddiebstahl – ein lösbares Problem.* Kriminalistik, nr. 10, oktober 1981, blz. 408-410 (BRD).

Het probleem van fietsendiefstal blijft actueel en wordt intensief besproken door de politie-autoriteiten. Buitengewoon belemmerend voor het werk van de politie is het feit dat fietsenverzekeringen eigenlijk 'zichzelf verkopen', door de lage premie en de nieuwwaarde, die men terugkrijgt wanneer een fiets gestolen is. Dit maakt fietsenbezitters weinig gemotiveerd zich in te spannen hun fiets terug te krijgen of zelfs maar aangifte van diefstal bij de politie te doen. Volgens de schrijver zou het aantal fietsendiefstallen sterk dalen, als het niet mogelijk zou zijn fietsen te verzekeren. In de Bondsrepubliek kent men geen aparte rijwielverzekering, deze is opgenomen in de

huisraad/inboedelverzekering; als mogelijke oplossing voor de vele fietsendiefstallen wordt ook genoemd een aparte extra verzekering, framenummer noteren bij afsluiten van de verzekering en het overleggen van de aankoopnota van de fiets bij wisseling van eigenaar. Door al deze maatregelen zou fietsendiefstal minder gemakkelijk worden en minder voorkomen.

30

Leblanc, M., and L. Biron. *Status offenses: a legal term without meaning.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 114-125 (USA).

In dit artikel gaan de auteurs nader in op het verschijnsel van de zgn. 'status offences' onder jeugdigen. Tot dit soort overtredingen wordt bepaald gedrag van jongeren gerekend waarvoor volwassenen niet vervolgd kunnen worden zoals het gebruik van alcohol, ongehoorzaamheid t.o.v. de ouders, het weglopen van huis, spijbelen e.d. Om deze vormen van gedrag tegen te gaan en bij te sturen zijn met name in Canada stemmen opgegaan tot invoering van de zgn. 'PINS'-wetten. Dit zijn wetten die zich richten op de 'persons in need of supervision'. De auteurs onderzoeken in hoeverre jongeren de genoemde status offences begaan en trachten te bezien of er relatie bestaat tussen dit gedrag en het plegen van strafrechtelijke delicten. De analyse is gebaseerd op de gegevens van 825 jongens en meisjes variërend tussen de leeftijd van 14 en 18 jaar. De onderzoekspersonen zijn allen uit de omgeving van Montreal afkomstig. De schrijvers concluderen dat het begrip 'status offence' een juridische term zonder betekenis is en dat de adolescentie niet beschouwd moet worden als een toestand maar als een groeiproces. Met literatuuropgave.

81

31

Litton, R. A. *Crime prevention and insurance.*

Howard journal of penology and crime prevention, 21e jrg., nr. 1, 1982, blz. 6-22 (GB).

In het algemeen gaat men er bij de voorkoming van misdaad vanuit, dat veel delicten alleen onder bepaalde omstandigheden plaatsvinden. Als men deze omstandigheden kan manipuleren, dan kunnen deze misdrijven worden voorkomen. Eén van de instituten die mensen kan aanzetten tot dit soort preventief gedrag vormt het verzekeringsbedrijf. De auteur laat zien dat dit voor verschillende typen verzekering geldt. Ook bij brandverzekeringen worden in het algemeen wenken en aanwijzingen gegeven tot voorkoming van brand. Daarnaast bespreekt hij o.a. geldverzekering, verzekering tegen diefstal en inbraak, e.a. Na de bespreking van een aantal acties die door verzekeringsmaatschappijen worden genomen, komt de auteur tot de conclusie dat dit systematisch als

misdadpreventie kan worden benaderd. De verzekeringsbranche is immers het enige instituut dat mensen kan belonen voor hun preventieve daden. Met literatuuropgave.

32

Moerings, M. *Quo vadis criminologie – Bianchi en de criminologie.*

Tijdschrift voor criminologie, 23e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 278–288 (N).

In dit artikel bespreekt de auteur het boek 'Basismodellen in de Criminologie' van H. Bianchi, hoogleraar Criminologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In het boek presenteert de auteur twaalf modellen. Het ene deel van de modellen heeft betrekking op misdaad, het andere richt zich op de strafrechtspleging. De criminologie werd volgens de auteur van het boek geboren in het klimaat van de Franse Revolutie. Na een korte bespreking van deze historische oorsprong gaat hij uitvoerig op de verschillende modellen in. De socio-biologische benadering waartoe, naast Lombroso, Bianchi als hedendaagse exponent Buikhuisen rekent, noemt hij het eerste apartheidsmodel. Naast dit model bespreekt hij nog een tweede apartheidsmodel, een anomie-model, stigmatiseringsmodel, een geweldsmodel, een ontmoetingsmodel, het oedipale model en een assensus model. Na een samenvatting van Bianchi's boodschap levert de schrijver van dit artikel commentaar op zijn ideeën. Hij levert daarbij kritiek op het wetenschappelijk gehalte van het boek. Naar zijn mening is er sprake van teveel ongereflecteerde oordelen. Zijn conclusie is dat Bianchi een zeer controversieel maar boeiend boek heeft geschreven.

82

33

Richter, H. *Kulturkonflikt, soziale Mangellage, Ausländer-Stigma; Zur Kriminalitätsbelastung der männlichen, ausländischen Wohnbevölkerung.*

Kriminologisches journal, 13e jrg., nr. 4, 1981, blz. 263–277 (BRD).

In 1979 kreeg de discussie van het immigrantenprobleem in de Bondsrepubliek een nieuwe dimensie, dit was het jaar van de principiële gelijkstelling van buitenlandse werknemers op de Duitse arbeidsmarkt, maar het was ook het jaar van de publikatie van de 'Kriminalstatistik 1978' door de politie, waarin voor het eerst de tweede generatie buitenlanders (gastarbeiders-kinderen, die in Duitsland waren opgegroeid) in toenemende mate voorkomt onder de verdachten. De auteur geeft een kritisch overzicht van de literatuur over het delinquent gedrag van jonge buitenlanders. Toch blijkt dat zo'n poging om de stigmatisering van buitenlanders aan de kaak te stellen, op zich ook weer stigmatiserend werkt. Met literatuuropgave.

Rodermond, J. G., P. C. de Klerk en H. Moerland.
*Winkeldiefstal. Een analyse van ongewenst klanten-
gedrag.*

Intermediair, 18e jrg., nr. 2, 15 januari 1982,
p. 25–31 (N).

Winkeldiefstallen blijken de laatste jaren schrikbarend toe te nemen. Begin dit jaar werd dan ook de werkgroep 'Bestrijding Winkeldiefstallen' geïnstalleerd. Het uitgangspunt van de auteurs – vormend een onderzoeksgroep van de Rotterdamse Erasmusuniversiteit – werd het begrip 'winkeldiefstal', een zeer gedifferentieerd complex van gebeurtenissen, nader te preciseren en in kaart te brengen. Hierbij onderscheiden zij diverse typen gebeurtenissen: riskante afspraken, profiteren en misleiden, benadering buiten de winkelier om, e.d. Het begrip 'ongewenst klanten-gedrag' wordt geïntroduceerd als noemer van gebeurtenissen waarbij detaillisten zich door hun klanten benadeeld voelen, of waar het omgekeerde het geval is. Volgens de auteurs moet allereerst in een onderzoek duidelijk zijn waarover je het hebt, om daarna de omvang van de verschijnselen te meten en onderzoek te verrichten. Het hanteren van het begrip winkeldiefstal kan bovendien in veel gevallen uitmonden in etikettering – empirisch of juridisch. Met literatuuropgave.

Simons. R. L., M. G. Miller and S. M. Aigner.
*Contemporary theories of deviance and female
delinquency: an empirical test.*

Journal of research in crime and delinquency,
17e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 42–57 (USA).

De schrijvers van dit artikel gaan ervan uit dat de verschillende theorieën betreffende criminaliteit zowel toepasbaar zijn op het gedrag van mannen als op het gedrag van vrouwen. De relatie tussen de onafhankelijke variabelen die verbonden zijn met criminaliteitstheorieën en de omvang van de criminaliteit ten aanzien van mannelijke en vrouwelijke wetsovertreders is volgens de auteurs vrijwel gelijk. Echter uit de criminaliteitsstatistieken blijkt dat vrouwen aanzienlijk minder delicten begaan dan mannen. Refererend aan hun eerdere hypothese stellen de auteurs dat vrouwen met betrekking tot criminaliteit dus om een of andere reden in een minder nadelige positie verkeren dan mannen. Deze hypothesen worden door de auteurs nader onderzocht. Hiertoe werd door hen een enquête-onderzoek gedaan onder 4500 scholieren in de staat Iowa. Zo blijkt onder meer dat het verschil in de omvang van criminaliteit tussen mannen en vrouwen veroorzaakt wordt door het feit dat vrouwen minder blootgesteld worden aan factoren welke nauwe samenhang met afwijkend gedrag vertonen. Met literatuuropgave.

Weringh, J. van. *Van Jesaja tot Bianchi of: een profeet in de criminologie.*

Sociologische gids, 28e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 530–544 (N).

De auteur bespreekt het in de herfst van 1980 verschenen boek van Bianchi: *Basismodellen in de criminologie*, geschreven 'vanuit een diepe onvrede met het merendeel van de gangbare inleidingen in de criminologie'. Het boek bevat een aanklacht en is emancipatoir bedoeld. Bianchi heeft bewust gekozen 'voor een essayistische schrijftrant i.p.v. de vaak gebruikte afstandelijke'. Het moet dan ook uitgesloten worden geacht, zelfs in een artikel van enige omvang, dat alles wat in dit boek aan de orde gesteld wordt zou kunnen worden besproken. De auteur heeft gekozen voor behandeling van een aantal onderwerpen die hem belangrijk lijken. Zo wordt in de eerste plaats gekeken naar de opvatting van Bianchi over theorievorming en andere begrippen. Voorts heeft, volgens de auteur, het boek niets te maken met criminologie en geschiedenis. Het is een religieus getint geschrift, waarin Bianchi op profetische wijze een reeks particuliere waarheden ten beste geeft. Een weg uit de chaos en de misère biedt het assensus-model. De auteur noemt Bianchi's boek een regelrechte belediging voor de criminologie en besluit met de constatering dat wij gelukkig niet in een land leven waar Bianchi's emancipatoire ketelmuziek de boventoon voert.

84

Winkel, F. W. *Angst voor criminaliteit – verklarende modellen.*

Tijdschrift voor criminologie, 23e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 289–306 (N).

De auteur stelt vast dat het merendeel van het onderzoek naar angstgevoelens voor criminaliteit descriptief van aard is: het verschaft voornamelijk inzicht in de ontwikkeling van angstgevoelens in de tijd en in de verdeling van angst over diverse maatschappelijke categorieën. Na een korte bespreking van de paradoxen die bij deze beschrijving naar voren komen, gaat de auteur nader in op de verklarende modellen. Hierbij schenkt hij onder andere aandacht aan de discrepantie tussen de objectieve slachtofferkans en de gevoelens van angst. Als één van de verklaringen voor deze discrepantie wijst de auteur op de opvatting dat de objectieve slachtofferkans een voorzichtiger gedrag tot gevolg kan hebben. Verder bespreekt hij verschillende verklarende modellen van onder andere Van Dijk, Garofalo, Skogan en Maxfield. In een laatste hoofdstuk bespreekt de auteur de angst als subjectief verwacht nadeel. Tot besluit van zijn artikel dringt de auteur aan op een verdere conceptuele verheldering van angstgevoelens voor criminaliteit. Met literatuuropgave.

Gevangeniswezen

38

Alpert, G. P. and C. R. Huff. *Prisoners, the law and public policy: planning for legal aid.*

New England journal on prison law, 7e jrg., nr. 2, zomer 1981, blz. 307-340 (USA).

In het artikel gaan de auteurs nader in op de theorievorming rond het probleem van de geweldpleging in de gevangnissen. Weinig theorieën over dit onderwerp hebben naar hun oordeel de empirische toets doorstaan. Eén van de denkbeelden waarop zij nader ingaan is de gedachte dat een uitbreiding van de juridische bijstand en een vergroting van de toegang tot de rechter een afname van het geweld binnen de gevangnissen tot gevolg zal hebben. Met name de toegang tot de rechter wordt naar hun oordeel in veel gevallen ten onrechte bemoeilijkt. De auteurs toetsen aan de hand van de jurisprudentie en de grondrechten wat de rechten van de gedetineerden in dit opzicht behoren te zijn. De resultaten van een onderzoekje naar de aard van de problemen van gedetineerden laten zien hoe belangrijk de juridische hulp voor gedetineerden is. In een schema geven de auteurs aan het slot van hun artikel aan hoe deze hulp en de toegang tot de rechter organisatorisch zou kunnen worden verbeterd.

Met literatuuropgave.

39

Lightman, E. S. *The private employer and the prison industry.*

British journal of criminology, 22e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 36-48.

De auteur gaat in dit artikel nader in op het werk dat door gedetineerden binnen de gevangenis wordt verricht. Dit werk heeft altijd een enigszins ambivalente functie gehad. Soms is benadrukt dat het uitsluitend werd verricht ter voorkoming van ledigheid bij de gevangenen. Er wordt ook wel benadrukt dat het een vormend element in zich draagt. Recent is daaraan een nieuwe doelstelling toegevoegd volgens de auteur. Het gaat hier om de winstfunctie, waardoor inkomsten worden verworven die de kosten van het gevangenisstelsel ten dele kunnen drukken. Hij beschrijft uitvoerig twee oude vormen van gevangenisarbeid van vóór ± 1940 in Canada en de Verenigde Staten. Het ging toen om massaproductie van een beperkt scala aan goederen, waardoor de prijs laag kon zijn als gevolg van de lage arbeidskosten. Deze productie eindigde rond 1940 omdat de producten toen niet meer op de vrije markt mochten worden afgezet. In 1944 startte in Canada een nieuw gevangeniswerk project. Het ging daarbij om een complete onderneming in de vorm van een abattoir. De gevangenen konden een goed salaris verdienen waarover zij overigens pas konden beschikken nadat ze vrijkwamen. De auteur bespreekt aan het slot van zijn

artikel de voordelen van deze nieuwe aanpak, waarbij het winst oogmerk een rol speelt.
Met literatuuropgave.

Psychiatrische zorg

40

Beenackers, A. A. J. M. *Discriminerende hulpverlening: een voorkeur voor relatieproblemen.*

Tijdschrift voor psychiatrie, 24e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 36–48 (N).

Mensen die bij een instelling voor geestelijke gezondheidszorg om hulp vragen, maken niet allemaal evenveel kans die hulp daadwerkelijk te krijgen: bepaalde hulpvragers maken relatief veel kans, anderen relatief weinig. In de literatuur wordt vooral aandacht geschonken aan het discrimineren van impopulaire categorieën; in dit artikel bekijkt de auteur de andere kant: het voortrekken van een populaire categorie. In zijn onderzoek is dat de cliënt met relatieproblemen. De auteur geeft een korte beschrijving van het experiment, waarbinnen het onderzoek plaats vond: de crisiscentra van Overvecht en Utrecht. Er werd hier volgens het psycho-sociale hulpverleningsmodel gewerkt: problemen oplossen door erover te praten. Het team van hulpverleners – dat voornamelijk afkomstig was uit de psycho-sociale hoek – bepaalde autonoom wie er wel en wie er niet geholpen werd. In plaats van iedereen, die onmiddellijk hulp nodig had, onmiddellijk te helpen werkte het crisiscentrum als een soort sorteermachine; als een apparaat met vier selectieniveaus. Na iedere selectie bleven er niet alleen minder cliënten over, maar steeg tevens het percentage cliënten dat vooral met relatieproblemen te kampen had; cliënten met andere problemen werden systematisch 'weggezuiverd'. De auteur laat dit zien aan de hand van een steekproef die alle aanmeldingen betreft tussen 1 april en 1 oktober 1978 (N = 568). De voorkeur voor relatieproblemen is mogelijk te verklaren uit relatiegericht kijken, relatiegericht werken en op relatieproblemen selecteren. Een en ander heeft tot gevolg dat de hulpverlening, in wat ze te bieden heeft, steeds meer afgestemd raakt op de behoefte van de hulpverlener en steeds minder op de behoefte van de hulpvrager. Gezien de voordelen die dit voor de hulpverlener oplevert en gegeven de autonomie van veel behandelingsteams verwacht de auteur dat dit proces zich voorlopig wel voort zal zetten.
Met literatuuropgave.

41

Morrissey, J. P., and H. H. Goldman. *The enduring asylum: In search of an international perspective.*

International journal of law and psychology, 4e jrg., nr. 1/2, 1981, blz. 13–34.

De auteurs stellen vast dat ondanks de bijna dertig

jaar durende hervormingen in de geestelijke gezondheidszorg de psychiatrische inrichtingen nog steeds in veel gevallen dienst doen als een soort opbergplaats voor de gestoorde mens die niet in de samenleving te handhaven is. Aan de hand van een concreet voorbeeld van het Worcester State Hospital laten zij zien hoe de veranderingen en de benadering van de geestelijk gestoorde zich hebben opgevolgd en wat zij voor gevolgen hebben gehad voor de organisatie en de aanpak binnen de kliniek. Perioden van optimisme en pessimisme wisselden elkaar af, meer of minder medicijngebruik, meer of minder decentralisatie enz. Een aantal functies bleven de inrichtingen volgens de auteurs echter houden. Een ervan is de behandeling van de gestoorde mens zonder uitzicht op een ontslag uit de kliniek. Zo stellen zij vast dat nog altijd te pleiten valt voor een meer maatschappelijke aanpak in deze inrichtingen. Aan het slot van hun aanval belichten zij het voorbeeld van de Worcester kliniek in een internationaal perspectief. Met literatuuropgave.

Kinderbescherming

87

Zie ook de excerpten nr. 7 en 44.

42

Silverman, A. R., and W. Feigelman. *The adjustment of black children adopted by white families*. Social casework, 62e jrg., nr. 9, november 1981, blz. 529-536 (USA).

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat zwarte kinderen geplaatst in blanke adoptie-gezinnen (trans-raciaal) aanvankelijk meer aanpassingsproblemen hadden dan kinderen die geplaatst werden in gezinnen waarbij de huidskleur van kind en adoptief gezin gelijk was. Toch blijken de moeilijkheden te verdwijnen wanneer we kijken naar de leeftijd ten tijde van de plaatsing. De schrijvers begonnen het onderzoek om gegevens te verzamelen over gezinnen die buitenlandse kinderen geadopteerd hadden, maar er was ter vergelijking ook een steekproef bij van gezinnen die blanke en zwarte kinderen, geboren in de V.S., hadden geadopteerd. 3000 vragenlijsten werden verstuurd naar ouders die op ledenlijsten stonden van adoptie-organisaties, hiervan kwam 33% terug. Er werd een duidelijke correlatie gevonden tussen onaangepast gedrag en 'trans-raciale' adoptie. De oorzaak hiervan bleek te liggen in de leeftijd, die het kind had bij de adoptie; negerkinderen maken vaak complexere en moeilijker perioden door dan een vergelijkbare groep jongere blanke kinderen. De schrijvers besluiten met een aantal adviezen voor het beleid inzake de omgang met deze kinderen. Met literatuuropgave.

Wilson, H. *Parental responsibility and delinquency: reflections on a White Paper proposal.*

Howard Journal of penology and crime prevention, 21e jrg., nr. 1, 1982, blz. 23–34 (GB).

In de zogenaamde White Paper getiteld 'Young offenders' is het voorstel gedaan de ouders meer op hun verantwoordelijkheid te wijzen ten aanzien van het crimineel gedrag van hun kinderen. Men was tot deze suggestie gekomen vanuit de resultaten van empirisch onderzoek die aangaven dat het ouderlijk gedrag en de gezins- en familiesituatie van grote invloed is op de kans dat kinderen tot crimineel gedrag komen. In dit onderzoek is komen vast te staan, dat het ouderlijk toezicht sterk verschilde per familiecultuur. In dit artikel gaat de auteur nader in op de verschillende stijlen die in het toezichthoudende gedrag van ouders zijn te onderscheiden. Hij wijst erop dat het erg moeilijk is om ouders op het gedrag van hun kinderen aan te spreken. Soms weten ouders niet dat een strengere regiem nodig zou zijn. Uiteindelijk zouden volgens de auteur ouders enige begeleiding hierbij moeten kunnen krijgen.

Met literatuuropgave.

Politie

Fisher, C. J., and R. I. Mawby. *Juvenile delinquency and police discretion in an inner-city area.*

British journal of criminology, 22e jrg., nr. 1, januari 1982, blz. 63–76.

De auteurs wijzen erop dat langzaam het discretionaire beleid van de politie bij de opsporing van delicten aan belangstelling wint, zowel bij criminologen als sociologen. Er is inmiddels een aantal studies gedaan naar de factoren die bepalen of de politie in een bepaald geval een zaak doorgeeft aan het openbaar ministerie of dit zelf in één of andere vorm afdoet. Er blijkt uit dit onderzoek dat daarbij zeer verschillende omstandigheden een rol kunnen spelen. Na een inventarisatie van deze factoren, beschrijven zij een eigen onderzoekje dat zij hebben gedaan in de Engelse plaats Bradford, in de jaren 1977–1979. Voordat zij hiervan de resultaten presenteren, schetsen zij uitvoerig het karakter van deze industriestad. Daarna volgt een uiteenzetting van de gebruikelijke procedure bij de beslissing door de politie tot al dan niet vervolgen in dit gebied. Hieruit blijkt volgens de auteurs al waar de ruimte voor de politie voor het voeren van een eigen beleid ligt. Zij concluderen tenslotte uit de resultaten van hun onderzoek dat bij de aanpak van een delict enerzijds de sociale entourage bij de dader thuis een belangrijke rol speelt en anderzijds de houding van de dader tegenover zijn delict.

Met literatuuropgave.

Heijboer, H. J. *Security '81: een evaluatie*.
Tijdschrift voor de politie, 43e jrg., nr. 12,
december 1981, blz. 601–614 (N).

De van 12 tot en met 16 oktober 1981 te Utrecht gehouden internationale beveiligingsbeurs Security '81 is vijf dagen het trefpunt geweest van beveiligingsexperts uit alle delen van de wereld. De auteur doet een greep uit het veelomvattende programma van beziens- en wetenswaardige noviteiten. Voor degenen, die belast zijn met de voorlichting van het publiek op het vlak van de misdaadpreventie was hier een studieterrein zonder weerga te vinden. Een ander niet minder belangrijk aspect van dit gebeuren rond de Security '81 is het gevarieerde bijeenkomstenprogramma dat bij elke beurs op elk der beursdagen wordt georganiseerd. Een beroepsdag voor het personeel werkzaam bij de particuliere beveiligingsorganisaties, een dag gewijd aan de bespreking van enkele specifieke vormen van criminaliteit, een speciale politiedag en op de laatste dagen een symposium georganiseerd door de Europese afdeling van de A.S.I.S., de American Society of Industrial Security. De auteur geeft enkele indrukken van elk van deze bijeenkomsten.

89

Oosten A. van. *De beraadslagingen binnen de commissie Langemeijer over de vastlegging van de politietaken in de wet*.
Delikt en delinkwent, 12e jrg., nr. 1, januari 1982,
blz. 5–17(N).

De auteur gaat nader in op de taak van de commissie Langemeijer t.a.v. de herziening van het Politiebesluit van 1945. In dit artikel wordt met name nader ingegaan op de vraag of de taken van de politie in de wet moesten worden vastgelegd, en zo ja hoe die formulering dan moest luiden. Verbanden met andere vraagstukken komen hierbij ook aan de orde. Juist deze taakomschrijving is van wezenlijke betekenis aangezien de taken samenhangen met de bevoegdheden, die op hun beurt weer van belang zijn voor de doelmatigheid van het politie-optreden – echter ook i.v.m. de wens om machtsmisbruik te voorkomen en te bestrijden. Doel van het onderzoek van de auteur waarvan hij hier verslag doet was om te reconstrueren hoe de commissie ertoe gekomen is de taken van de politie in het voor te stellen wetsontwerp op te nemen en hoe men tot de uiteindelijke formulering is gekomen. De beraadslagingen binnen de commissie werden beheerst door de strijd tussen de betrokken bestuurlijke organen om de zeggenschap over de politie. Het streven van de politie naar een eigen taak- en bevoegdheidsomschrijving en de wens van de zijde van de commissie om vooral de dienende taak te vermelden lijken beide verband te houden met de recente beschouwingen over het belang dat aan

de sociale taak van de politie en de integratie met de bevolking moet worden gehecht.

Met literatuuropgave.

47

Sherman, L. W. *Causes of police behavior: The current state of quantitative research.*

Journal of research in crime and delinquency, 17e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 69-100 (USA).

De laatste jaren zijn er steeds meer studies betreffende het gedrag van de politie te signaleren. In dit artikel beoogt de auteur om een groot aantal onderzoeksresultaten te bundelen en op elkaar te betrekken om zo een raamwerk te scheppen met betrekking tot vier aspecten van politiewerk: opsporing, aanhouding, dienstverlening en geweldgebruik. Als ordenend raamwerk hanteert hij de vijf meest gehanteerde benaderingswijzen voor de verklaring van de verschillende aspecten van politiegedrag: de individuele kenmerken van de politieman, de situationele kenmerken, de organisatorische elementen, het maatschappelijke kader en het juridische kader. De auteur komt tot de conclusie dat er van een algemeen geldende theorie op dit moment nog geen sprake kan zijn. Dit artikel dient te worden beschouwd als een tussentijds verslag van een nog niet afgesloten onderzoek.

Met literatuuropgave.

48

Steenhuis, D. W. *Beleidsontwikkeling bij de politie (2).*

Tijdschrift voor de politie, 43e jrg., nr. 12, december 1981, blz. 615-619 (N).

Beleidsbeslissers in het politieveld verkeren in een situatie van fundamentele onzekerheid, een toestand waarin de informatie die beschikbaar is om een keuze uit verschillende handelingsalternatieven te ondersteunen zo beperkt is dat het onmogelijk is vast te stellen wat het effect van alternatieve handelingen zal zijn. Op politiegebied is er weinig onderzoek beschikbaar waarbij externe effectcriteria worden gehanteerd. Een serie van stappen die op deze moeilijk begaanbare weg gezet zou kunnen worden is het uitvoeren van zgn. beleidsexperimenten. De auteur gaat in op de 'experimenten criminaliteitsbestrijding'. Het betreft hier een reeks proefprojecten die in het kader van de ontwikkeling van het driehoeks-overleg in een aantal korpsen door het WODC van het Ministerie van Justitie worden begeleid. Kort gezegd komen ze er alle op neer dat diverse varianten van het inzetten van politieke middelen worden beproefd en dat het effect wordt vastgesteld aan de hand van harde criteria (slachtofferpercentages e.d.). Er wordt een vijftal (categorieën van) delicten binnen het terrein van de kleine criminaliteit onderscheiden (er zijn er uiteraard wel meer) en tevens veronderstellenderwijs uitgegaan van vijf varianten van politie-

optreden (middeleninzet). Zo ontstaat een 5 x 5 matrix. De auteur beschrijft de superioriteit van het experimentele model in vergelijking met andere evaluatie-technieken. Van de besluitvorming in de driehoek naar het politiewerk in de praktijk is een lange weg. De auteur bespreekt de problemen die zich in het planningsproces voordoen.

Met literatuuropgave.

Drugs

49

Themanummer over jeugd en druggebruik.

Bulletin on narcotics, 33e jrg., nr. 4, 1981.

Dit themanummer is gewijd aan jeugd en drugs.

Bergeret bespreekt de emotionele en relationele problemen in de adolescentiecrisis waarbij drugverslaafdheid slechts een van de mogelijke verschijnselen is. Hij staat een pro-actief beleid voor. *Berntsen* bespreekt de situatie in Denemarken en andere Scandinavische landen. Hij gaat in op de kwestie van gedwongen of vrijwillige behandeling. Ook hij benadrukt een preventief beleid. *Clark* en *McKiernan* beschrijven de activiteiten van een algemeen crisiscentrum in Alberta, Canada. *Sackstein* laat een aantal programma's de revue passeren, waarmee in verschillende landen wordt getracht druggebruikende jongeren door scholing voor een beroep weer in de samenleving te doen functioneren. Het *secretariaat* van de UNESCO beschrijft de activiteiten van deze organisatie in het kader van dit themanummer.

Schiøler bespreekt onderwijs en drugpreventie in Denemarken. *Medina-Mora et al.* onderzoeken de validiteit en betrouwbaarheid van een druggebruik-enquête onder Mexicaanse scholieren. *Smart* en *Murray* geven tenslotte een overzicht van recente onderzoeken naar de trends in alcohol- en cannabisgebruik in verschillende landen.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

Black, T. E., and C. P. Smith. *A preliminary national assessment of the numbers and characteristics of juveniles processed in the juvenile justice system.* Washington, U.S. Department of justice, Office of juvenile justice and delinquency prevention, 1981.

92

Boschman, M. *Gij zult niet doden?: het euthanasieprobleem van verschillende kanten belicht.* Lochem, Tijdstroom, 1980.

Control of terrorism: international documents; ed. by Y. Alexander, M. A. Browne and A. S. Nanes; forew. by R. S. Cline. New York, Crane Russak, 1979.

Criminal justice research: a selective review. Ottawa, Ministry of the solicitor general, Communication division, 1981.

Duyn, P. C. van. *A psychological approach to differences in sentencing.* The Hague, Research and documentation centre, Ministry of justice, 1980.

Dijk, J. J. M. van., en C. H. D. Steinmetz. *Uit, goed voor U?* 's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum, Ministerie van Justitie, 1981.

Göppinger, H. *Kriminologie.* München, Beck, 1980.

Gorissen, J. E. W. *Sociaal pedagogische benadering van de detentie.* Sittard, Katholieke leergangen, 1979. Scriptie.

Heroverweging sterktebeleid politie; rapportage ingevolge het besluit van de Ministerraad dd. 30-1-1981. 's-Gravenhage, 1981.

Heiningen, L. van. *Macht en recht; oneigenlijk gebruik van de C.A.O.*
's-Gravenhage, Vuga, 1980.

Hoecke, M. van. *De interpretatievrijheid van de rechter; met een voorw. van M. Storme.*
Antwerpen, Kluwer, 1979.
Bibliotheek van het gerechtelijk recht, VI.
Proefschrift Gent.

Iersel, T. van., en W. Kordelaar. *Scheefgroei en rechtspraak; een sociale stereoscoop voor Vrouwe Justitia.*
Bloemendaal, Nelissen, 1979.
Reeks procesmateriaal.

Jamaer, B. *Het beëindigen van een uithuisplaatsing door de kinderrechter; onderzoek naar het plaatsingsbeleid in het arrondissement Maastricht.*
Leuven, Katholieke universiteit, ca. 1981.
Eindverhandeling aangeboden tot het verkrijgen van de graad van licentiaat in de criminologie.

Jongejan, S. E. *Buitenlanders in Nederland terecht: een wegwijzer.*
's-Gravenhage, Hega, 1980.

Jugendarbeitslosigkeit und Jugendkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland; Zwischenbericht zu einer Sekundäranalyse wissenschaftlicher Untersuchungen im Europäischen Raum: Herriger, N. Jugendarbeitslosigkeit und Jugendkriminalität: Zur Forschungssituation in der Bundesrepublik Deutschland. – Literaturdokumentation: Jugendarbeitslosigkeit als soziales Problem; unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Jugendarbeitslosigkeit und Jugendkriminalität; unter Mitarbeit von P. Floercke, N. Herriger, O. Hibbeln et al.
Wuppertal, Internationales Dokumentations- und Studienzentrum für Jugendkonflikte, 1981.
Cahier, 2.

McCarty, B. R. *Easy time: female inmates on temporary release; with a forew. from H. Toch.*
Lexington, Mass., Heath, 1979.

Managing the pace of justice; an evaluation of LEAA's court delayreduction programs; executive summary; by D. W. Neubauer, M. J. Lipetz, M. L. Luskin et al.
Washington, U. S. Department of justice, 1981.

O'Leary, L. R. *The selection and promotion of the successful police officer; ed. by R. Jerrad King.*
Springfield, Ill., Thomas, 1979.

Rijksen, R., C. Kelk en M. Moerings. *Achter slot en grendel.*
Alphen aan den Rijn, Samsom, 1980.
Sociale en culturele reeks.

Sanders, J. *Wat doen wij er zelf aan?*; Wat de etnische minderheden in Nederland ondernemen tegen discriminatie waarvan zij het slachtoffer zijn. Voorburg, Protestantse stichting tot bevordering van het bibliotheekwezen en de lektuurvoorziening in Nederland, 1980.
Vereniging tegen rasdiscriminatie.

Strafrecht in perspectief: een bundel bijdragen op strafrechtelijk gebied ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan der Vrije universiteit te Amsterdam; onder red. van V. H. Davelaar-van Tongeren, N. Keyzer en U. van de Pol; met een voorw. van I. A. Diepenhorst.
Arnhem, Gouda Quint, 1980.

Skogan, W. G. *Issues in the measurement of victimization*.
Washington, U.S. Departement of justice, Bureau of justice statistics, 1981.

Solarz, A. *Computer technology and computer crime*; aetiological and phenomenological aspects.
Stockholm, Research and development division, 1981.

94

Tuck, M., and P. Southgate. *Ethnic minorities, crime and policing*: a survey of the experiences of West Indians and whites.
London, HMSO, 1981.
Home office research study, 70.

Vrijwilliger, De, en de jonge wetsovertreders: een terreinverkenning.
Utrecht, Landelijke stichting werkwinkel, 1981.

Wagner, J. *Ladendiebstahl, Wohlstand- oder Notstandskriminalität?*: ein Beitrag zur kriminologie des Ladendiebstahls; unter Mitarbeit von L. Brandt.
Heidelberg, Kriminalistik Verlag, 1979.
Kriminologische Schriftenreihe der deutschen kriminologischen Gessellschaft, 70.

Walgravé, L. *De bescherming voorbij*: ontwerp voor een emanciperende jeugdkriminologie.
Antwerpen, Kluwer, 1980.
Interuniversitaire reeks kriminologie en strafwetenschap, 3.

Young offenders.
London, HMSO, 1980.

Youth custody and supervision a new sentence; presented to parliament by the Secretary of state for the Home department by command of Her majesty, december 1978.
London, HMSO, 1979.

Zeegers, M. *Gezag en misdaad*: een gerechtelijk psychiater over de mens in het strafrecht.
Nijkerk, Intro, 1980.

Redactie

mr. T. van der Minne-Frank
mr. M. R. Duintjer-Kleijn

Coördinatie en literatuuroverzicht
W. M. Been

Voor inlichtingen: 070-706553

Adreswijzigingen uitsluitend schriftelijk door
nieuwe adres aan te brengen op adreswikkels waarop
oude adres vermeld staat.

Aanvragen voor nieuwe abonnementen en opzeggin-
gen dienen eveneens schriftelijk te geschieden.

Correspondentieadres:

Administratie Justitiële Verkenningen
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie-
centrum.
Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage

Uitgave van
Het Ministerie van Justitie

Druk
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage

*Opname in dit blad betekent niet dat de inhoud der
artikelen het standpunt van de Minister van Justitie
weergeeft.*